

**ПІДТРИМКА РЕФОРМИ КРИМІНАЛЬНОЇ
ЮСТИЦІЇ В УКРАЇНІ**

Переклад з англійської на українську мову*

**Звіт щодо оцінки впровадження Кримінального
процесуального кодексу України**

Квітень 2015 року

** Переклад здійснено в рамках проекту Ради Європи «Підтримка реформи кримінальної юстиції в Україні»,
що впроваджується за фінансового сприяння Уряду Данії*

Зміст

1. ВСТУП.....	5
2. МЕТОДОЛОГІЯ.....	6
3. ЗАГАЛЬНІ ЗАУВАЖЕННЯ	7
А. Вступ.....	7
В. Організаційні недоліки	8
С. Судові органи.....	11
D. Захисники.....	11
Е. Зміцнення потенціалу та підвищення обізнаності.....	12
F. Висновки.....	13
4. РОЗДІЛ І. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ.....	14
А. Глава 1: Кримінальне процесуальне законодавство України та сфера його дії [статті 1-6]	14
В. Глава 2: Засади кримінального провадження [статті 7-29].....	14
С. Глава 3: Суд, сторони та інші учасники кримінального провадження [статті 30-83]... 14	
і. Направлення кримінального провадження з одного суду в інший	15
ii. Прокурори	16
iii. Орган досудового розслідування	18
iv. Оперативні підрозділи.....	20
v. Підозрюваний та обвинувачений	20
vi. Залучення захисника для проведення окремої процесуальної дії.....	21
vii. Свідки	21
D. Глава 4: Докази та доказування [статті 84-102]	22
і. Момент розгляду питання про допустимість доказів	22
ii. Недопустимість доказів, отриманих внаслідок істотних порушень	24
iii. Збирання доказів	24
iv. Показання	26

Е. Глава 5: Фіксування кримінального провадження. Процесуальні рішення [статті 103-110], глава 6: Повідомлення [статті 111-112], глава 7: Процесуальні строки [статті 113-117], глава 8: Процесуальні витрати [статті 118-126] та глава 9: Відшкодування (компенсація) шкоди у кримінальному провадженні, цивільний позов [статті 127-130] .	26
5. РОЗДІЛ ІІ. ЗАХОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ	26
А. Глава 15: Тимчасовий доступ до речей і документів [статті 159-166] та глава 16: Тимчасове вилучення майна [статті 167-169]	27
В. Глава 18: Запобіжні заходи, затримання особи [статті 176-213]	28
<i>i. Законне затримання .....</i>	<i>28</i>
<i>ii. Відображення моменту затримання.....</i>	<i>29</i>
<i>iii. Своєчасне та правильне повідомлення затриманих про їхнє право на отримання правової допомоги .....</i>	<i>32</i>
<i>iv. Своєчасне повідомлення родичів затриманого та Центрів надання безоплатної правової допомоги .....</i>	<i>34</i>
<i>v. Залучення захисників Центру надання безоплатної правової допомоги без формального сповіщення.....</i>	<i>36</i>
<i>vi. Практичне застосування поняття посади «особи, відповідальної за перебування затриманих» .....</i>	<i>36</i>
<i>vii. Запобіжні заходи .....</i>	<i>38</i>
<i>viii. Загальні обов'язки судді щодо захисту прав людини .....</i>	<i>40</i>
6. РОЗДІЛ ІІІ. ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ	41
А. Глава 19. Загальні положення досудового розслідування [статті 214-222]	41
<i>i. Початок досудового розслідування.....</i>	<i>41</i>
<i>ii. Дотримання строків досудового розслідування .....</i>	<i>44</i>
<i>iii. Ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення .....</i>	<i>44</i>
В. Глава 20: Слідчі (розшукові) дії [статті 223-245]	45
<i>i. Допит .....</i>	<i>45</i>
<i>ii. Обшук .....</i>	<i>45</i>
С. Глава 21: Негласні слідчі (розшукові) дії [статті 246-275]	47
<i>i. Дотримання вимог .....</i>	<i>47</i>

ii. Допустимість доказів	48
iii. Дотримання принципу змагальності сторін	49
D. Глава 22: Повідомлення про підозру [статті 276-279]	50
i. Затримка у врученні повідомлення.....	50
ii. Вручення повідомлення про підозру.....	51
E. Глава 24: Закінчення досудового розслідування. Продовження строку досудового розслідування [статті 283-297]	52
F. Глава 26: Оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування [статті 303-313].....	53
7. РОЗДІЛ IV. СУДОВЕ ПРОВАДЖЕННЯ У ПЕРШІЙ ІНСТАНЦІЇ.....	55
A. Глава 27: Підготовче провадження [статті 314-317].....	55
B. Глава 28: Судовий розгляд [статті 318-368]	57
C. Глава 29: Судові рішення [статті 369-380]	57
D. Глава 30. Особливі порядки провадження в суді першої інстанції [статті 381-391]	60
8. РОЗДІЛ V. СУДОВЕ ПРОВАДЖЕННЯ З ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ	60
A. Глава 31: Провадження в суді апеляційної інстанції [статті 392-423]	60
B. Глава 32: Провадження в суді касаційної інстанції [статті 424-443], глава 33: Провадження у Верховному Суді України [статті 444-458] та глава 34: Провадження за нововиявленими обставинами [статті 459-467]	60
9. РОЗДІЛ VI. ОСОБЛИВІ ПОРЯДКИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ.....	61
A. Глава 35: Кримінальне провадження на підставі угод [статті 468-476].....	61
B. Глава 39: Кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру [статті 503-516].....	62
10. РОЗДІЛ VII. ВІДНОВЛЕННЯ ВТРАЧЕНИХ МАТЕРІАЛІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ VIII. ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ, РОЗДІЛ IX. МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ, РОЗДІЛ X. ЗАКЛЮЧНІ ПОЛОЖЕННЯ ТА РОЗДІЛ XI. ПЕРЕХІДНІ ПОЛОЖЕННЯ [статті 524-540]	63
11. РЕКОМЕНДАЦІЇ.....	63
12. ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	70

1. ВСТУП

1. Звіт присвячено питанням, пов'язаним з впровадженням Кримінального процесуального кодексу України (далі – «Кодекс») з моменту набрання ним чинності 20 листопада 2012 року до вересня 2014 року. Зокрема, у звіті представлена інформація щодо правильності здійснення реформ, зумовлених новим Кодексом, а також щодо можливих проблем через впровадження його положень, які необхідно вирішувати шляхом ухвалення відповідних змін до Кодексу або вжиття організаційних та інших практичних заходів.
2. Спочатку у звіті наведено методологію оцінки впровадження Кодексу, а також певну кількість загальних зауважень та думку основних учасників процесу щодо положень Кодексу. Потім розділ за розділом аналізовано положення Кодексу. Особливу увагу приділено тим положенням, що викликали сумніви щодо їхньої доцільності або ефективності їхнього впровадження. У заключній частині звіту подано загальну оцінку положень Кодексу, а також необхідні кроки на шляху до їх впровадження.
3. З моменту прийняття Кодексу Верховна Рада України ухвалила певну кількість змін до його положень, проте деякі з них так і не були впроваджені. Вони переважно не були розглянуті у звіті, частково через те, що вони не стосуються кола питань, окреслених учасниками процесу, і частково через те, що такі зміни набули чинності надто нещодавно, щоб робити належну оцінку їхньої ефективності¹. Утім, аналіз, викладений далі, бере до уваги в себе певні пропозиції щодо змін до Кодексу, уже розглянуті Радою Європи, або такі, що стосуються питань, вивчених у ході підготовки звіту.
4. Звіт підготовлено Мікаелем Лінгбо², Джеремі МакБрайдом³ та Еріком Сванідзе⁴ в рамках проекту Ради Європи «Підтримка реформи кримінальної юстиції в Україні», що фінансується Урядом Данії (далі – «Проект»).
5. Автори висловлюють подяку усім, хто знайшов час для зустрічі та відповідних обговорень. Особлива подяка висловлюється безпосереднім учасникам Проекту, які вирішували всі організаційні питання та знаходили інформацію, необхідну для підготовки звіту.

---

¹ Втім, оцінка відповідності деяких змін європейським стандартам уже проводилась у рамках Проекту.

² Експерт права Гельсінського комітету з прав людини; в минулому працював на посадах начальника поліції, прокурора, високопосадовця Служби безпеки Данії.

³ Баристер Палати Монктон, Греївська школа, Лондон.

⁴ Колишній заступник Міністра юстиції Грузії та колишній член Європейського комітету з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню.

2. МЕТОДОЛОГІЯ

6. Оцінка впровадження Кодексу базується, передусім, на двох етапах зустрічей, проведених в Україні з учасниками процесу в червні та липні 2014 року.
7. Перший етап включав у себе зустрічі з Віктором Чумаком, Головою Комітету Верховної Ради України з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією, судьями Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ та Верховного Суду, представниками Міністерства внутрішніх справ та Міністерства юстиції України, Генеральної прокуратури, Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, а також з представниками громадських організацій та Національної асоціації адвокатів України.
8. Під час другого етапу проводились фокус-групи з захисниками (включаючи тих, що надають вторинну правову допомогу та тих, що займаються приватною юридичною практикою), слідчими, судьями та прокурорами з Києва та інших регіонів країни. Такі заходи мали на меті детальніший аналіз питань, що виникли під час першого етапу зустрічей, а також виявлення низки нових питань, що потребують розгляду.
9. Крім того, звіт також базується на статистичних даних, підготовлених Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних та кримінальних справ⁵, Міністерством внутрішніх справ⁶, Генеральною прокуратурою⁷ та Державною пенітенціарною службою України⁸, а також на звітах, складених Центром політико-правових реформ⁹, Координаційним центром з надання безкоштовної правової допомоги¹⁰ та Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини¹¹.

---

⁵ Аналіз судової статистики щодо застосування певних положень Кримінального процесуального кодексу України (КПК) від 1 жовтня 2013 року (2013 рік).

⁶ Різні Звіти про роботу органів досудового розслідування за період з 20 листопада 2012 року по 30 вересня 2013 року.

⁷ Різні звіти, що ґрунтуються на Статистичних даних щодо застосування нового Кримінального процесуального кодексу України за період з 20 листопада 2012 року по 15 жовтня 2013 року.

⁸ Інформація про вплив зміненого кримінально-процесуального законодавства на перенаселення центрів попереднього ув'язнення на етапі досудового розслідування, що контролюються Державною пенітенціарною службою України (2014 рік).

⁹ О. Банчук, І. Дмитрієва, З. Саїдова, та М. Хавронюк, *Впровадження нового кримінального процесуального кодексу (КПК) України у 2013 році (Звіт про результати моніторингу)*, (2013 рік) «Звіт про результати моніторингу», О. Банчук, І. Дмитрієва, Л. М. Лобойко, З. Саїдова та О. М. Москаленко, *35 неформальних практик у кримінальному судочинстві України* (2014 рік) та *Порівняльна таблиця проекту Закону України «Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів України» (з метою відповідності кримінального судочинства європейським стандартам)*, (2014 рік).

¹⁰ *Функціонування системи безоплатної правової допомоги у 2013 році*, (2013 рік) та *Інформаційна довідка про функціонування системи безоплатної вторинної правової допомоги з 1 січня по 30 червня 2014 року*.

¹¹ *Щорічний звіт Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини 2013 року* («Річний звіт 2013 року»).

10. Звіт також ґрунтується на різних письмових зауваженнях приватних осіб або організацій, а також на обговореннях Кодексу на відповідних конференціях¹².
11. Проект звіту було обговорено під час зустрічі у форматі круглого столу з основними зацікавленими сторонами в Києві 27 квітня 2015 року. Автори взяли до уваги коментарі, висловлені під час круглого столу.

3. ЗАГАЛЬНІ ЗАУВАЖЕННЯ

A. Вступ

12. Більшість учасників процесу, після ознайомлення з Кодексом та застосування його на практиці, вважають його істотним позитивним зсувом у системі кримінальної юстиції. Зокрема, було наголошено на важливості певних його елементів, наприклад, принципу змагальності сторін та запровадження Єдиного реєстру досудових розслідувань, а також нових гарантій та механізмів, що забезпечують дотримання прав та свобод людини у кримінальному судочинстві. Також було відзначено, що Кодекс, як і було заплановано, сприяє гуманізації системи кримінальної юстиції, а значне зменшення кількості випадків застосування запобіжних заходів до обвинувачених або підозрюваних згідно з новим Кодексом не призвело до небажаного зростання рівня злочинності.
13. Крім того, думки про те, що запровадження нового Кодексу призведе до занепаду системи кримінальної юстиції, які лунали на етапі його прийняття, виявились необґрунтованими.
14. Незважаючи на те, що з метою забезпечення захисту прав людини та ефективності системи новий Кодекс може бути певним чином змінений, будь-які недоліки та упущення, які, на думку експертів, притаманні Кодексу, можна вважати незначними. Насправді, більшість із них може бути виправлена шляхом прийняття відповідних рішень або інших рекомендацій Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних та кримінальних справ та/або Верховним судом.
15. Деякі занепокоєння, які виникали у зв'язку з прийняттям нового Кодексу, є нічим іншим, як неправильним розумінням впливу відповідних положень, про що йтиметься нижче.

---

¹² Зокрема, Міжнародна науково-практична конференція «Кримінальний процесуальний кодекс України: практика застосування та перспективи розвитку», 30 жовтня 2013 рік, Всеукраїнська конференція з кримінального права та процесу, організована Національною асоціацією адвокатів України та Радою адвокатів України 14 листопада 2014 року, Конференція «Стратегія реформи правосуддя: завдання для нового парламенту, 26 листопада 2014 року, організована Центром політико-правових реформ та громадською ініціативою «Реанімаційний пакет реформ».

16. До того ж, більшість визначених проблем нового Кодексу, насправді, стосуються не його змісту, а його практичного застосування та неможливості своєчасно провести відповідні реформи законодавства, які мають підтримати зміни, запроваджені новим Кодексом.

В. Організаційні недоліки

17. Деякі учасники процесу, зокрема, правоохоронні органи та прокуратура, ще не здійснили належних змін, – як у світоглядному розумінні, так і щодо адаптування організаційних структур та розподілення ресурсів – необхідних, щоб положення Кодексу діяли відповідним чином. Це є наслідком їхньої невмотивованої ностальгії за колишнім Кримінально-процесуальним кодексом та їхніх побоювань щодо його заміни. Утім, неможливість адаптувати та реорганізувати вищезазначені структури призвела до істотного збільшення робочого навантаження на слідчих, в той час, як прокурори не діяли відповідно до нових обов'язків як процесуальні керівники досудового розслідування. Таким чином, представники правоохоронних органів неналежним чином виконували свої обов'язки.

18. Прикладом істотних недоліків у процесі адаптування до положень нового Кодексу може бути реакція на нову концепцію досудового розслідування. Середня кількість кримінальних справ, відкритих протягом 2011 року на підставі старого Кримінально-процесуального кодексу, становила приблизно 43 000 справ на місяць, проте, відповідно до статистичних даних, наданих Генеральною прокуратурою, кількість таких справ збільшилась до 132 500 на місяць. Загальна кількість відкритих кримінальних справ у 2011 році та у 2013 році становила 518 832 та 1 589 415 відповідно, що вказує на те, що кількість розпочатих досудових розслідувань збільшилась більш ніж втричі¹³. Проте ці цифри відображають не істотне підвищення рівня злочинності після прийняття нового Кодексу, а лише те, що значно більше повідомлень про кримінальне правопорушення стали офіційно реєструвати. Відповідно, абсолютну більшість таких розслідувань, як і має бути відповідно до нового Кодексу, складала прості розслідування, які завершувались закриттям провадження, без передання справи до суду¹⁴. Однак організаційні та функціональні упущення та затримки призвели до того, що загальна кількість досудових розслідувань, що розподіляється між районними слідчими, за повідомленнями, часом перевищувала кількість у 100 проваджень на одного слідчого.

---

¹³ Слід зазначити, що, відповідно до певних порівняльних показників, після первинного збільшення кількості проваджень у перші вісім місяців 2013 року, кількість зареєстрованих кримінальних проваджень збільшилась лише на 35% або 20 000 справ (у 2012 році щомісячно відкривалось приблизно 38 000 справ та 58 000 проваджень залишалось у Єдиному реєстрі кожного місяця протягом 2013 року); див. Звіт про результати моніторингу.

¹⁴ У 2013 році кількість закритих розслідувань становила 1 105 532; див. коментарі до статті 214 у пунктах 175-187 нижче.

19. Незважаючи на передбачений Кодексом п'ятирічний перехідний період, протягом якого прокуратура має передати іншим органам функції розслідування, заходи для утворення Державного бюро розслідувань, відповідні організаційні зміни у Міністерстві внутрішніх справ та в інших установах мають відбуватись негайно. Лише зміна статусу слідчих структур органів внутрішніх справ та обмежене збільшення кількості персоналу, без перерозподілу завдань і зміни формату взаємодії між слідчими та співробітниками оперативних відділів міліції є недостатнім для належного впровадження нового Кодексу.
20. На шляху до зміни методів роботи можуть виникати практичні перешкоди, наприклад, неможливість запровадження електронного документообігу в селах та брак загальнодержавного електронного управління документообігом. Втім, такі проблеми можна вирішити, і їх не слід приймати як причину опору впровадженню нового Кодексу.
21. Вказівки та контроль з боку вищого керівництва правоохоронних органів та прокуратури не завжди є доцільними та достатніми. Зокрема, у випадку прокуратури можна навести щонайменше один випадок (внесення до реєстру заяви про скоєння злочину), коли надані вказівки явно суперечили вимогам Кодексу¹⁵. Задля ефективного впровадження положень нового Кодексу необхідно мати належним чином побудовану систему управління.
22. Єдиною доречною зміною організаційного характеру було паралельне запровадження системи безплатної правової допомоги. Необхідно продовжувати належне фінансування даного напрямку та забезпечити підтримку зусиль, спрямованих на покращення якості такої допомоги. Розвиток стандартів якості є важливою умовою підвищення ефективності правової допомоги¹⁶.
23. Окрім затримок у запровадженні необхідних організаційних та функціональних змін, розтягнутий у часі процес прийняття нового Закону «Про прокуратуру» та, як наслідок, проведення відповідних реформ, призвів до сумнівів зацікавлених сторін у відповідності новому Кодексу реформ, що мають бути здійснені щодо всієї системи кримінальної юстиції.
24. Крім введення та дотримання процесуальних правил, які мають зменшити навантаження на слідчі та судові органи, необхідно також негайно прийняти закон, який дозволив би використовувати спрощені процедури по відношенню до проваджень, пов'язаних із кримінальними проступками. Відсутність такого закону унеможлиблює передбачений Кодексом перерозподіл ресурсів. Сьогодні навіть дрібні кримінальні правопорушення розглядаються за повною процедурою розслідування злочинів,

---

¹⁵ Див. пункт 179.

¹⁶ Стандарти якості безплатної вторинної правової допомоги (№ 1.1 та 4.1), затверджені наказом Міністерства юстиції N368/5 від 25 лютого 2014 року. Документ був також погоджений Радою адвокатів України за № 267 від 17 грудня 2013 року.

передбаченою Кодексом, а ефективність проведених реформ нівелюється через неможливість обробки великої кількості відкритих проваджень.

25. Крім того, брак відповідних всеосяжних інституційних реформ призвів до затримки розробки ефективної (незалежної) системи чи механізму розслідування серйозних порушень прав людини, якої вимагають керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи¹⁷. Україна не виконала навіть прямих зобов'язань, покладених на неї рішеннями Європейського суду з прав людини (далі – «Європейський суд»), включаючи квазіпілотне рішення у справі *«Каверзін проти України»*¹⁸. Ситуацію погіршує той

---

¹⁷ Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо викорінення безкарності за серйозні порушення прав людини, затверджені 30 березня 2011 року. Див.: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1769177>.

¹⁸ «172. Суд зазначив, що частина цієї справи стосується повторюваних проблем, які лежать в основі частих порушень Україною статті 3 Конвенції. (...) 173. Суд також зазначив, що порушення, встановлені в цьому рішенні, не пов'язані з якимсь поодиноким випадком чи особливим поворотом подій у цій конкретній справі, а є наслідком нормативно-правових недоліків та недоліків адміністративної практики державних органів щодо їхніх зобов'язань за статтею 3 Конвенції. 175. Іншим розповсюдженим фактором, що призвів до порушення статті 3 Конвенції у цій справі та у справах, які Суд розглядав раніше, є небажання працівників прокуратури оперативно та швидко вживати всіх належних заходів для встановлення фактів та обставин за скаргами про жорстоке поводження та забезпечення відповідних доказів. Під час перевірок працівники прокуратури часто обмежувались поясненнями працівників міліції. Версії подій працівників міліції мали перевагу, та жодних зусиль для їхньої перевірки за допомогою інших заходів не докладалося. 176. Суд дійшов висновку, що таке небажання прокурорів, зокрема, у ситуаціях, коли, як стверджувалося, до підозрюваних застосовувалося жорстоке поводження з метою отримання показань визнання вини, може бути пояснене, щонайменше певною мірою, конфліктом між такими завданнями прокурорів у кримінальному провадженні, як підтримання державного обвинувачення у суді та здійснення нагляду за законністю досудового слідства. (...) Оскільки показання визнання вини часто є одним з основних доказів у кримінальному провадженні, не можна виключати той факт, що прокурори не зацікавлені у проведенні всебічного розслідування, яке потенційно могло звести нанівець достовірність таких доказів. 177. Оскарження відмов прокурорів провести розслідування, як у порядку окремої процедури, передбаченої статтею 236-1 Кримінального процесуального кодексу України, так і в ході судового розгляду прийнятності доказів, не призводять до необхідного покращення розслідування прокурором. Судді судів першої інстанції рідко давали незалежну оцінку достовірності доказів, отриманих, як стверджувалося, із застосуванням примусу, якщо прокурорами подібні твердження відхилялись. 178. Ця справа разом з подібними до неї попередніми справами проти України, в яких Суд констатував порушення статті 3 Конвенції в процесуальному аспекті, також свідчить, що, незважаючи на загальну законодавчу заборону катування, нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження в Україні, на практиці представники державних органів, відповідальні за таке жорстоке поводження, зазвичай уникають покарання (див., зокрема, рішення у справі *«Тесленко проти України»*, п. 116). Відсутність у цьому відношенні будь-яких цілеспрямованих зусиль з боку державних органів підтримує обстановку практично повної безкарності за такі дії. 179. Про системний характер цих проблем також свідчать доповіді та дослідження у сфері дотримання прав людини в Україні, що базуються на інформації, отриманій як від національних органів, так і від різних національних та міжнародних організацій (див. пункти 55-60, 63, 64, 74-79 вище). Окрім того, з огляду на останні доповіді та, зокрема, на інформацію Комітету міністрів стосовно виконання рішень Суду, які стосуються питань, що розглядаються (див. пункти 71-72 вище), вбачається, що наразі ці проблеми залишаються нерозв'язаними. 180. Відповідно Суд констатує, що ситуація у цій справі повинна бути визнана такою, що є результатом проблем системного характеру на національному рівні, що з огляду на основоположні цінності демократичного суспільства, яких вони стосуються, вимагають швидкого запровадження всебічних та комплексних заходів. 181. У цій справі завданням Суду не є визначення загальних або конкретних заходів, що мають бути вжиті Україною для виконання рішення. Саме Комітетові міністрів відповідно до статті 46 Конвенції належить вирішити питання щодо того, які практичні заходи можуть вимагатися від держави-відповідача для виконання рішення (...) 182. Однак, Суд вважає за необхідне наголосити на тому, що Україна має терміново реформувати правову систему, щоб забезпечити викорінення практики катування осіб, які тримаються під вартою, та забезпечити проведення ефективного розслідування відповідно до статті 3 Конвенції у кожній конкретній справі, в якій заявляється небезпідставна скарга на жорстоке поводження, та ефективно виправлення на національному рівні будь-яких недоліків такого розслідування. При цьому державні органи України повинні належним

факт, що можливі жертви жорстокого поводження, очевидно, не отримують детальної інформації щодо ходу розслідування їхніх справ¹⁹.

С. Судові органи

26. Очевидним є той факт, що судді не повністю оцінили, що новий Кодекс має на меті підсилити їхню незалежність та неупередженість. Вони також не усвідомлюють того, що від них вимагається бути більш ініціативними для належного виконання вимог нового Кодексу, що є найбільш очевидним у їхній неспроможності виконувати свої обов'язки щодо захисту прав людини за статтею 206²⁰. Ситуація погіршується їхньою недостатньою обізнаністю з практикою Європейського суду та небажанням розглядати посилання на неї.

27. Втім, вони також досі не отримали відповідних вказівок від судів вищої інстанції щодо виконання своїх функцій та застосування положень нового Кодексу. Зокрема, критикувалась доцільність та внутрішня несуперечливість інформаційних листів, Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ. Можливо, це й не дивно, беручи до уваги брак відповідної судової практики, тому Вищий спеціалізований суд зараз працює над напрацюванням такої практики, а також над її узагальненням через прийняття відповідних постанов²¹. Але Вищий спеціалізований суд, очевидно, досі не розповсюджує належним чином свої рішення в конкретних справах, що було б важливим не тільки для суддів, але також й для захисників, слідчих та прокурорів. Поки що і Верховний суд надав недостатньо роз'яснень щодо належного застосування Кодексу, насамперед через вузькість його повноважень з перегляду та невелику кількість справ, допущених до його провадження. Однак його можливості з надання рекомендацій нещодавно були розширені, адже тепер висновки щодо застосування норм права, викладені в постанові Верховного Суду України є, в принципі, обов'язковими для нижчих судів, а невідповідність їм є підставою для перегляду рішення касаційної інстанції Верховним Судом, а також тому, що тепер Верховний Суд сам приймає рішення про допуск справи до свого провадження.²²

Д. Захисники

чином врахувати це рішення, відповідні практики Суду та рекомендації, резолюції та рішення Комітету міністрів.

¹⁹ Зустріч із представниками громадських організацій 24 червня 2014 року. Також див. звіт Міжнародної дорадчої групи про проведення нагляду за розслідуванням подій на Майдані, пункти 503-508.

²⁰ Див. пункти 168-172.

²¹ Постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду стосуються таких питань як запобіжні заходи, затримання особи, угоди про визнання винуватості, обшук, забезпечення кримінального провадження. Однак більша частина їх не була опублікована на момент підготовки цього звіту, відповідно, не врахована в ньому.

²² Закон України «Про забезпечення права на справедливий суд» від 12 лютого 2015 року, що набрав чинності 12 березня 2015 року.

28. Основна проблема, що стосується захисників, полягає в їхній кваліфікації та досвіді. Звичайно, скарги надходили на недостатність підготовки, яку вони отримали перед введенням в дію Кодексу, особливо, якщо порівнювати їхні тренінги з тренінгами для суддів та прокурорів. Здається, зараз до цього питання ставляться більш серйозно, про що свідчать високі показники відвідуваності нещодавньої професійної конференції з кримінального права та процесу²³.
29. Більше того, судді відзначали, що захисники уже краще підготовлені до слухань. Подальший розвиток професійних якостей захисників надзвичайно важливий, щоб у повній мірі використовувати їхні права, передбачені новим Кодексом, проте зараз існує багато професійних асоціацій, які можуть допомогти в цьому.
30. Слід зазначити, що після прийняття нового Кодексу захисники постійно скаржаться на те, що права сторони захисту зведені до прав підозрюваних та обвинувачених, а окремий перелік прав захисника відсутній. Із такими зауваженнями важко погодитись, оскільки завданням захисника є саме захист підозрюваного, обвинуваченого. Після встановлення таких відносин захисту, Кодекс чітко надає захисникові повноваження щодо забезпечення захисту особи²⁴. Незважаючи на це, пропозиція доповнити статтю 45 Кодексу правами захисників була серед змін, запропонованих проектом Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо здійснення адвокатської діяльності». Однак формулювання запропонованого доповнення не відповідала переліку прав підозрюваного, обвинуваченого. Більше за те, доповнення не було узгоджене з іншими важливими положеннями Кодексу та його загальною структурою²⁵. Хоча цей законопроект не було прийнято²⁶, подібне доповнення залишається на розгляді Адміністрації Президента.

Е. Зміцнення потенціалу та підвищення обізнаності

31. Після прийняття нового Кодексу проводились відповідні тренінги щодо роз'яснення його вимог, насамперед, для слідчих, суддів та прокурорів. Утім, відносно короткий строк між прийняттям Кодексу та його введенням в дію, брак авторитетних рекомендацій щодо його положень, а також неналежне управління змінами, запровадженими новим Кодексом, без сумніву обмежили результати, досягнуті такими тренінгами. Не дивно, що всі зацікавлені сторони, з якими проводились зустрічі в рамках підготовки даного звіту, наголошували на значенні питання зміцнення потенціалу. Це безперечно нагальна потреба. Проте така ініціатива навряд чи буде ефективною без беззастережних зобов'язань керівництва відповідних органів кримінальної юстиції проводити реформи, передбачені новим Кодексом.

---

²³ Див. виноску 12.

²⁴ Зокрема, у статтях 42-54.

²⁵ Див. Коментар до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо здійснення адвокатської діяльності» (грудень 2014 р.)

²⁶ Проект було підготовлено Кабінетом Міністрів у 2014 році, але не внесено до Верховної Ради.

32. Незважаючи на те, що багато уваги слід приділити тим, хто професійно бере чи братиме участь у впровадженні нового Кодексу, відзначається недостатній рівень знань щодо прав, гарантованих новим Кодексом, у тих, кого він безпосередньо стосується, а саме потерпілих, підозрюваних та обвинувачених. Брак розуміння своїх прав такими особами полегшує несумлінне виконання своїх обов'язків деякими суб'єктами професійного застосування Кодексу.

Г. Висновки

33. Незважаючи на деякі позитивні зрушення, описані вище, досі наявний дисбаланс системи кримінальної юстиції: занадто сильна присутність держави та ослабкий захист особи, а відповідний неупереджений учасник – суддя – ще не повністю опанував ситуацію. Ключові положення Кодексу, такі як рівність сторін та презумпція невинуватості, ще мають відіграти свою важливу роль. Утім, це спричинене не недоліками Кодексу, а неспроможністю проводити відповідні інституційні та організаційні зміни, а також небажанням змінити застарілий світогляд.

34. Таким чином, Україні необхідно негайно вжити всіх необхідних заходів для повного впровадження Кодексу у відповідності до європейських стандартів, а також завершити процес реформування системи кримінальної юстиції. Проте, хоча деякі відносно невеликі, неглобальні зміни потрібні, немає необхідності вносити значні поправки до положень Кодексу.

35. *Подальше впровадження нового Кодексу безумовно потребує:*

- *ефективного введення в дію Закону України «Про прокуратуру» та відповідного реформування прокуратури;*
- *прийняття закону про Державне бюро розслідувань і передачі цьому органу функцій розслідування, які зараз виконує прокуратура;*
- *створення відповідної правової та організаційної бази для розслідування порушень прав людини всередині системи кримінальної юстиції; та*
- *відповідної зміни матеріального кримінального права для запровадження поняття кримінального проступку.*

36. *Крім того, необхідно також:*

- *провести повний функціональний аналіз слідчих та оперативних структур Міністерства внутрішніх справ та інших правоохоронних та слідчих органів, які прямо чи непрямо беруть участь у досудовому розслідуванні;*
- *визначити відповідну модель розподілу завдань та взаємодії між такими органами згідно з концепцією досудового розслідування, передбаченою новим Кодексом, з відповідними кількісними та якісними змінами штату;*
- *повністю змінити використовувані показники продуктивності роботи та цільові показники та запровадити відповідну систему управління ефективністю для слідчих та прокурорів;*

- здійснювати постійну підтримку відповідного рівня ресурсного забезпечення та інших форм сприяння для Центрів безоплатної правової допомоги;
- ухвалити та розповсюдити змістовні рекомендації щодо впровадження положень нового Кодексу, з урахуванням вимог Європейської Конвенції та практики Європейського суду;
- вжити відповідних заходів щодо зміцнення потенціалу осіб, відповідальних за впровадження Кодексу, утворення сприятливого середовища для належних світоглядних змін; та
- вжити заходів щодо підвищення рівня обізнаності громадськості щодо запроваджених у новому Кодексі змін та передбачених ним прав і обов'язків.

4. РОЗДІЛ I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

37. Питання, що постали у зв'язку з цим розділом, стосуються певних засад кримінального провадження та деяких проблем, пов'язаних зі сторонами та іншими учасниками такого провадження, а також із доказами та доказуванням.

А. Глава 1: Кримінальне процесуальне законодавство України та сфера його дії [статті 1-6]

38. Щодо цієї глави питань, які потребували б спеціального розгляду, не постало.

В. Глава 2: Засади кримінального провадження [статті 7-29]

39. Постало три питання, які потребують спеціального розгляду: оскарження процесуальних рішень (стаття 24), публічність (стаття 25) та вимоги щодо розумних строків (стаття 28). Однак ці питання буде розглянуто нижче в контексті аналізу інших дотичних положень²⁷.

С. Глава 3: Суд, сторони та інші учасники кримінального провадження [статті 30-83]

40. Питання, що постали у зв'язку з положеннями цієї глави, стосуються направлення кримінального провадження з одного суду в інший, прокурорів, органу досудового розслідування, оперативних підрозділів, підозрюваних, обвинувачених, залучення захисника до проведення окремої процесуальної дії, свідків.

²⁷ Див., відповідно, статтю 303, статтю 214 та главу 24, пункти 237-248, 175-187 та 229-236.

і. Направлення кримінального провадження з одного суду в інший

41. Перша редакція статті 34 передбачала передачу кримінального провадження з одного суду в інший лише у п'яти випадках, а саме, якщо до початку судового розгляду виявилось, що кримінальне провадження надійшло до суду з порушенням правил територіальної підсудності, якщо після задоволення відводів (самовідводів) чи в інших випадках неможливо утворити новий склад суду для судового розгляду, якщо обвинувачений чи потерпілий працює або працював у суді, до підсудності якого належить здійснення кримінального провадження, якщо ліквідовано суд, який здійснював судові провадження, а також випадок направлення на розгляд іншого суду за місцем проживання обвинуваченого, більшості потерпілих або свідків з метою забезпечення ефективності кримінального провадження.
42. Загалом, бажано було б обмежити можливість передачі кримінальних проваджень, щоб уникнути невизначеності та запобігти ризику маніпуляцій та вибору вигідної судової інстанції, особливо у середовищі, не завжди вільному від корупції²⁸. Утім, це положення виявилось занадто обмежувальним з кількох причин.
43. По-перше, ситуація в країні мала негативний вплив на роботу певних елементів правової системи, що призвело до припинення розгляду справ в суді та унеможливило відкриття нових проваджень. Крім того, існує ризик, що судові рішення можуть приймати під тиском. Можливість направлення кримінальних проваджень у таких випадках до судів, які функціонують, не була достатньо чітко прописана в статті 34²⁹.
44. По-друге, стаття 34 не передбачає зміни юрисдикції навіть в межах одного регіону у випадках, коли суд не може зібрати трьох суддів (через їхню відсутність), щоб винести рішення відповідно до статті 314 та статті 315³⁰.
45. По-третє, процедура направлення проваджень є технічно дуже обтяжливою, а іноді й нездійсненною. Так, стаття 34 передбачає, що учасники кримінального провадження мають право знати про місце й час розгляду клопотання про направлення провадження до іншого суду, а питання про таке направлення вирішується протягом не більше як п'яти днів з моменту отримання такого клопотання. Утім, в українській судовій практиці немає чіткого визначення поняття учасників. Зрозуміло, що якщо йдеться про потерпілих від злочину, то учасників можуть бути сотні, й всі вони мають бути повідомлені протягом п'яти днів про рішення за клопотанням про направлення провадження до іншого суду³¹.

---

²⁸ Пункт 102 «Висновку щодо проекту Кримінального процесуального кодексу України»; (DG-I (2011) 16 від 2 листопада 2011 року («Висновок щодо проекту Кодексу»)).

²⁹ Фокус-група з суддями, що проводилась 15 липня 2014 року.

³⁰ З того ж джерела.

³¹ Частина 3 статті 34.

46. Першу проблему було вирішено шляхом внесення змін до Кодексу у жовтні 2014 року, що передбачили ще один виключний випадок для передання кримінального провадження:

у разі неможливості здійснювати відповідним судом правосуддя (зокрема, надзвичайні ситуації техногенного або природного характеру, епідемії, епізоотії, режим воєнного, надзвичайного стану, проведення антитерористичної операції)³².

47. Незважаючи на те, що таке доповнення є доречним, необхідно забезпечити:

- *чіткі рекомендації щодо того, коли виникає неможливість «здійснювати правосуддя», щоб унеможливити зловживання такою ситуацією.*

48. Інші проблеми, пов'язані з направленням кримінального провадження до іншого суду, можуть бути вирішені шляхом оптимізації організаційної структури судів, а також надання рекомендацій щодо тлумачення поняття «учасники». Зміни до Кодексу вносити непотрібно, якщо тільки не буде встановлено, що поняття «учасники» є надто загальним, щоб було практично здійсненним надсилати всім, кого це може стосуватись, повідомлення про судові слухання.

ii. Прокурори

49. Незалежність та інші фундаментальні принципи, пов'язані з роботою прокуратури та представлені у новому Кодексі, мають бути підкріплені відповідною законодавчою базою та всебічним реформуванням системи прокуратури.

50. Відсутність донедавна³³ всебічних інституційних, функціональних та структурних реформ органів прокуратури негативно вплинула на впровадження концепції процесуального керівництва прокуратури, передбаченої в Кодексі.

51. Однак існує багато думок з приводу того, як тлумачити цю концепцію. Таким чином, обсяг процесуальних прав, переданих прокурорам відповідно до нового та попереднього Кодексів, складається з функцій та повноважень превенції та протидії. Хоча, якщо попередній кодекс передбачав, що функції прокурора лежали були більше у царині протидії (де головна увага приділялась функції нагляду), то новий Кодекс, як і вимагає сучасний підхід покладення на прокурорів відповідальності за кримінальне переслідування, приділяє основну увагу тому, що прокурори мають панівну та керівну роль на етапі досудового розслідування.

---

³² Закон № 1689-VII від 7 жовтня 2014 року.

³³ Закон України «Про прокуратуру», ухвалений Верховною Радою 14 жовтня 2014 року і опублікований 25 жовтня 2014 року.

52. Керівництво та представники різних прокуратур, а також інші партнери, з якими зустрічались експерти в ході оцінки, дійшли висновку, що (через чинники, що вже були обговорені³⁴, включаючи недостатню кількість прокурорів, що займаються кримінальними провадженнями, та помітну інертність) прокуратура не може у повному обсязі взяти на себе та належним чином виконувати функції процесуального керівництва, передбачені Кодексом³⁵.
53. Також під час захисту своїх пропозицій щодо повернення слідчим більшості повноважень з прийняття рішень і, відповідно, зменшення ролі прокурорів, представники Міністерства внутрішніх справ зазначили, що для прокурорів є звичною ситуація, коли необхідно вести одночасно до 400 кримінальних проваджень³⁶.
54. Крім того, здається, що прокурори та слідчі досі тісно взаємодіють, оскільки особисто передають документи. Таким чином, було відзначено, що слідчі витрачають до чверті робочого часу на походи до прокурорів, щоб погоджувати процесуальні документи. Відсутня електронна база даних для обробки справи, тому немає жодної можливості запровадити ефективніші методи роботи.
55. Відповідно, для ефективного впровадження положень нового Кодексу, пов'язаних з роботою прокурорів, необхідне:
- посилення реформ прокуратури, які враховуватимуть головні аспекти та принципи концепції процесуального керівництва прокуратури на етапі досудового розслідування;
  - проведення відповідного аналізу функцій прокуратури;
  - запровадження електронної бази даних кримінальних проваджень та інших сучасних методів роботи;
  - визначення відповідної моделі розподілу повноважень з подальшою зміною штату, що відповідатиме робочому навантаженню, необхідному для належного виконання функцій процесуального керівництва, передбаченої у Кодексі; та
  - повна зміна використовуваних показників продуктивності роботи та цільових показників та запровадження відповідної системи управління ефективністю, спрямованої на належне виконання прокурорами нових обов'язків.
56. Новий Кодекс передбачає, що під час виконання функцій процесуального керівництва прокурори мають право проводити ревізії та перевірки у порядку, визначеному законом³⁷. Такі ж повноваження надані й слідчим³⁸. На етапі оцінки, були виражені

---

³⁴ Див. пункти 17-21.

³⁵ Фокус-група з прокурорами, що відбулась 15 липня 2014 року.

³⁶ Слід зауважити, що абсолютна більшість з них стосується процедури досудового розслідування, яка не працює або є базовою. Див. коментарі до статті 214 нижче, пункти 175-187.

³⁷ Пункт 6 частини 2 статті 36.

протилежні думки з приводу таких повноважень. Якщо захисники та представники громадськості посиляються на часте зловживання такими повноваженням та пропонують виключити його з переліку повноважень, то представники слідчих органів пропонують вдосконалити відповідні положення Кодексу. Проте новий Закон України «Про прокуратуру» передбачає виключення зазначених повноважень. Відповідно, це питання, очевидно, перестане бути релевантним після 15 липня 2015 року, коли зазначений Закон має набрати чинності.

iii. Орган досудового розслідування

57. Незважаючи на те, що Кодекс зміцнив керівну роль прокуратури та підкреслив її природну перевагу, у слідчих залишилась значна кількість функцій та певних процесуальних повноважень, а також організаційна (на відміну від процесуальної) незалежність. Утім, порівняно з попереднім Кримінально-процесуальним кодексом, повноваження керівників слідчих органів були істотно скорочені, хоча і ті повноваження, що лишились, є значними. Таким чином, разом з посиленням судовим контролем над досудовим розслідуванням новий Кодекс передбачає більш логічний розподіл повноважень щодо проведення досудового розслідування та кримінального переслідування³⁹.

58. *З огляду на підвищений ризик появи організаційного дисбалансу та/чи полегшення зловживання повноваженнями:*

- *будь-який значний розподіл повноважень та функцій серед зацікавлених сторін, що знов піде на користь слідчим органам, вважається недоречним*⁴⁰.

59. Інші питання, пов'язані зі статусом та повноваженнями слідчих структур, а також їхнім робочим навантаженням та вимогами, що постають перед такими структурами, були розглянуті в розділі «Загальні зауваження»⁴¹.

iv. Оперативні підрозділи

60. Обмеження участі оперативних підрозділів у слідчих діях до виконання письмових доручень від слідчих, тобто функційне підпорядкування співробітників оперативних підрозділів слідчим, було введено новим Кодексом з метою унеможливлення

---

³⁸ Пункт 4 частини 2 статті 40.

³⁹ У той же час слід нагадати, що незважаючи на провідну роль прокуратури у проведенні досудового розслідування, органи досудового розслідування мають бути позбавлені надмірних повноважень, що виходять за межі кримінальної юстиції. Такий підхід є особливо важливим для України, враховуючи її теперішнє становище та обставини. Див. Спільний висновок Венеціанської комісії та Генеральної дирекції з прав людини щодо проекту Закону України «Про прокуратуру», ухвалений на пленарному засіданні Венеціанської комісії 11-12 жовтня 2013 року (CDL(2013)039) («Спільний висновок»).

⁴⁰ Див. пункти 17-21.

⁴¹ Див. пункти 17-21 та 49-54.

колишнього неконтрольованого та часто супроводжуваного зловживаннями ведення кримінального провадження такими співробітниками. Проте, як уже зазначалось⁴², відповідні зміни ролей ще не були впроваджені та не отримали належної підтримки.

61. Крім того, незважаючи на чітке правило, закріплене Кодексом, і згадане також у пунктах 1.7-1.8 Наказу «Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні»⁴³, яке забороняє оперативним підрозділам проводити слідчі дії без наявності відповідного доручення від слідчого, були висловлені припущення, що керівництво органів внутрішніх справ змушує слідчих формально давати такі доручення співробітникам оперативних підрозділів, не здійснюючи необхідного контролю їхньої роботи та її результатів.
62. У той же час, надходять пропозиції щодо поширення взаємодії між слідчими та оперативними підрозділами на виявлення підозрюваних чи навіть осіб, «причетних до скоєння злочину» та деяких фактичних обставин, посилаючись на Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність». Але такий підхід матиме негативні наслідки для концептуальної ідеї Кодексу щодо розподілення оперативних та процесуальних дій⁴⁴. Крім того, відповідно до нового Кодексу, слідчі уже мають право проводити достатню кількість таємних та інших слідчих дій, до яких вони можуть залучати оперативні підрозділи для розшуку підозрюваних, встановлення осіб, задіяних у можливому скоєнні злочину, та фактичних обставин, пов'язаних з ним.
63. З іншого боку, здається, що іноді сфера застосування положень, що регулюють деякі слідчі дії, наприклад, надання тимчасового доступу до речей і документів⁴⁵ та проведення обшуку помешкання і іншої власності особи⁴⁶, тлумачиться досить вузько, без урахування положень статті 41 і, таким чином, без залучення співробітників оперативних підрозділів. Проте Кодекс, за умови належного застосування його положень, дозволяє залучати такі підрозділи до проведення слідчих дій. Більше того, під час направлення запиту щодо надання тимчасового доступу до речей та документів, слідство може призначити співробітників оперативних підрозділів відповідальними за виконання відповідного рішення суду. Крім того, якщо стаття 236 передбачає, що прокурори та слідчі мають право проводити обшук помешкання та іншої власності особи, необмежене формулювання статті 41 може тлумачитись таким чином, щоб дозволяти подальше делегування повноважень співробітникам оперативних відділів щодо фактичного проведення обшуку.

64. *Таким чином, необхідно:*

---

⁴² Див. коментарі по пунктів 17-21 вище.

⁴³ Див. Наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5.

⁴⁴ Див. також коментарі до статті 93 у пунктах 93-94 нижче.

⁴⁵ Згідно зі статтею 164.

⁴⁶ Згідно зі статтею 236.

- надати відповідні інструкції щодо проведення слідчої діяльності співробітниками оперативних підрозділів; та
- переглянути законодавство щодо оперативно-розшукової діяльності з метою забезпечення повної відповідності Кодексу.

65. Питання, пов'язані зі статусом та повноваженнями оперативних підрозділів, а також їхнім робочим навантаженням та вимогами до них, були розглянуті у розділі «Загальні зауваження»⁴⁷. Питання, що постає у зв'язку зі здійснення ними розшукових дій, в тому числі негласних, буде розглянуто нижче⁴⁸.

v. Підозрюваний та обвинувачений

66. Єдине питання, що постало по відношенню до цього розділу, пов'язане із задоволенням запитів на проведення слідчих дій, що описано нижче⁴⁹.

vi. Залучення захисника для проведення окремої процесуальної дії

67. Утім, зміни до статті 50, передбачені проектом Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо здійснення адвокатської діяльності»⁵⁰, за якими повноваження захисника на участь у кримінальному провадженні мають підтверджуватися ордером, очевидно зроблять формулювання чіткішим, ніж чинне⁵¹, відповідно, в разі прийняття, можуть запобігти подальшим випадкам спорів щодо того, чи може певний захисник діяти від імені певного підозрюваного чи обвинуваченого.

68. Існує достатня кількість логічних підозр та ознак того, що слідчі неправильно оцінюють обставини, за яких частина 1 статті 53 дозволяє залучати захисника для захисту підозрюваного, обвинуваченого слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом. Таке залучення дозволено у випадках, коли завчасно повідомлений захисник не може прийти для участі у проведенні окремої процесуальної дії чи забезпечити участь іншого захисника, або коли підозрюваний чи обвинувачений виявив бажання, але ще не встиг залучити захисника або прибуття обраного захисника неможливе. Таке положення забезпечує узгодження між обґрунтованими інтересами кримінального провадження та фізичною присутністю захисників для проведення окремої процесуальної дії. Проте захисники зазначали, що норму про таке залучення

⁴⁷ Див. пункти 14-16.

⁴⁸ Див. пункти 210-215.

⁴⁹ Щодо задоволення клопотань підозрюваних на проведення слідчих заходів див. коментарі до статті 93 у пунктах 93-94 нижче.

⁵⁰ Див. пункт 29.

⁵¹ «Повноваження захисника на участь у кримінальному провадженні підтверджуються: 1) свідоцтвом про право на зайняття адвокатською діяльністю; 2) ордером, договором із захисником або дорученням органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги». (частина перша статті 50).

використовують щодо найважливіших слідчих дій і призводить до участі захисників, які не знають деталей справи, байдужі до становища обвинуваченого, а іноді навіть поділяють позицію сторони обвинувачення⁵².

69. Така ситуація призвела до появи заяв на вилучення цієї норми. Але така відповідь видається занадто радикальною, з огляду на той факт, що все одно будуть виникати обставини, коли обраний захисник не зможе бути присутнім під час проведення термінової слідчої дії. Крім того, в Кодексі детально описані окремі умови, пов'язані зі справжньою терміновістю проведення дії, які виправдовують такий виняток. Тобто така норма пов'язана з реальною терміновістю проведення дії. Таким чином, статтю 53, у сукупності з частиною 2 статті 49, слід тлумачити як таку, що вимагає підтвердження заявленого негативного впливу через відкладення проведення слідчої дії та неможливості забезпечити участь захисника (чи особу, яка його замінює), повідомленого належним чином і залученого до кримінального провадження відповідно до вимог законодавства. Будь-яке порушення таких умов має вважатись порушенням права на захист – що, відповідно до пункту 3 частини 2 статті 87, призводить до недопустимості зібраних доказів – а також права на справедливий суд у цілому.

70. Відповідно, бажано подавати скаргу – відповідно до частини 2 та частини 3 статті 303 та статей 314-316 Кодексу – в кожному випадку неправильного застосування частини 1 статті 53, а також ініціювати визнання недопустимими доказів, зібраних у таких випадках.

71. *Протизаконній практиці, описаній вище, можливо запобігти шляхом:*

- *аналізу питання залучення захисника для проведення окремої процесуальної дії під час професійних тренінгів для захисників, слідчих, прокурорів та суддів;*
- *приділення особливої уваги участі захисників у процесуальних діях за статтею 53 Кодексу згідно з відповідними стандартами якості та їхнього застосування в рамках Системи безоплатної правової допомоги;*
- *прийняттю відповідних внутрішніх інструкцій щодо залучення захисника для проведення окремої процесуальної дії для слідчих органів та прокуратури; та*
- *формування уніфікованої судової практики щодо застосування статті 53.*

vii. Свідки

72. Постійні ознаки того, що особи, які формально мають статус свідків, допитуються та беруть участь у процесуальних діях як підозрювані, наштовхують на думку, що така практика продовжує своє існування, незважаючи на наявність у Кодексі певних засобів захисту проти таких дій.

---

⁵² Фокус-група 15 липня 2014 року.

73. Так, окрім пункту 3 частини 1 статті 66, частини 8 статті 224 та деяких інших норм, що роз'яснюють право не відповідати на запитання під час допиту в якості свідка, щоб не свідчити проти себе, такій практиці мала би запобігати формальна заборона пунктом 6 частини 2 статті 87 прийняття як доказів інформації, отриманої шляхом допиту «свідка, який надалі був визнаний підозрюваним чи обвинуваченим у цьому кримінальному провадженні».

74. Втім, існують припущення, що разом з порушенням принципу безпосереднього дослідження доказів, викладеного у статті 23, судові органи не звертають увагу на порушення вищезазначених положень Кодексу і, таким чином, сприяють продовженню існування неприпустимої ситуації⁵³.

75. *Враховуючи вищезазначене, необхідно:*

- *заохочувати адвокатів, які виступають як захисники, активніше залучати гарантії та процесуальні засоби проти проведення процесуальних дій із підозрюваними, що мають статус свідків; та*
- *розвинути сталу судову практику щодо унеможливлення підробки статусу свідка у випадках осіб, які фактично є підозрюваними.*

Д. Глава 4: Докази та доказування [статті 84-102]

76. Питання, що постали по відношенню до положень цієї глави, пов'язані з моментом розгляду питання про допустимість доказів, недопустимістю доказів, збиранням доказів та допитом свідків.

і. Момент розгляду питання про допустимість доказів

77. В цілому, було визнано, що положення статей 87 та 88 Кодексу, які визначають обставини, коли докази вважаються недопустимим, є справді прогресивними і не потребують істотних змін.

78. Однак виникли занепокоєння щодо вирішення питання допустимості доказів під час їхньої загальної оцінки, тобто після виходу суду до нарадчої кімнати для ухвалення рішення, на фінальній стадії судового розгляду.

79. Думка, що зазначене правило щодо моменту розгляду питання допустимості доказів дійсно встановлене частиною 1 статті 89, знаходить підтримку у статті 315, яка містить

---

⁵³ Фокус-група з захисниками, що надають безоплатну вторинну правову допомогу, 15 липня 2014 р.

перелік рішень, які може прийняти суд під час підготовки до судового розгляду, і в цей перелік не входять рішення, пов'язані з допустимістю доказів.

80. Утім, необхідно зауважити, що частина 2 статті 89 надає можливість «встановлення очевидної недопустимості доказу під час судового розгляду», що змушує суд «визнати цей доказ недопустимим, що тягне за собою неможливість дослідження такого доказу або припинення його дослідження в судовому засіданні, якщо таке дослідження було розпочате». В такому положенні має бути передбачена можливість прийняття рішення щодо допустимості, щонайменше, для деяких справ, ще до того, як суд піде у нарадчу кімнату, щоб прийняти рішення. Однак, здається, таке положення не використовують на практиці, відповідно, питання допустимості доказів вирішують тільки на фінальній стадії судового процесу.
81. Такий підхід описують як проблемний, оскільки суду надаються докази, які, можуть чинити на нього вплив, та які він має пізніше відхилити і, таким чином, не враховувати під час винесення остаточного рішення⁵⁴. Крім того, правильною є думка про те, що труднощі, пов'язані з цим підходом, можуть посилюватись у випадку розгляду справи судом присяжних.
82. Центром політико-правових реформ було запропоновано додати пункт «визнання доказу недопустимим» до переліку питань, що мають бути розглянуті відповідно до пункту 4 частини 2 статті 315, щоб дозволити суду приймати рішення щодо допустимості доказів під час підготовчого засідання⁵⁵.
83. Проте, судді заявили, що практика прийняття рішень щодо недопустимості доказів до початку судового засідання ще не була погоджена, а також назвали потенційну проблему дещо переоціненою⁵⁶.
84. Крім того, прокурори говорили про складність прийняття рішення про допустимість доказів без належної перевірки усіх фактів, яких часто немає в наявності в суді до кінця судового процесу⁵⁷.
85. Немає відповідного європейського стандарту щодо моменту прийняття рішення щодо допустимості доказів, головне щоб процедура відповідала вимогам щодо справедливого розгляду справи незалежним та неупередженим судом, відповідно до статті 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – «Європейська конвенція»). Крім того, відсутня практика Європейського суду щодо

---

⁵⁴ Зустріч 24 червня 2014 року з Олегом Левицьким, Українська Гельсінська спілка з прав людини.

⁵⁵ *Порівняльна таблиця до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» (щодо гармонізації системи кримінальної юстиції відповідно до європейських стандартів)*, (2014 рік).

⁵⁶ Фокус-група з судьями 15 липня 2014 року.

⁵⁷ Фокус-група з прокурорами 15 липня 2014 року.

визнання судді упередженим виключно на підставі того, що такий суддя визнав докази допустимими чи недопустимим на початковому етапі судового процесу.

86. Позиція беззаперечно була б іншою, якби суддя, що приймає рішення щодо допустимості доказів, обґрунтовував своє рішення, враховуючи відповідний вплив на вирішення питання визнання обвинуваченого винним або невинним. В принципі, ситуація не змінюється, якщо рішення приймається судом присяжних⁵⁸.

87. Враховуючи такі обставини, відсутні обґрунтовані причини підтримати пропозицію щодо зміни Кодексу.

88. Однак, доцільним залишається:

- використовувати частину 2 статті 89, щоб знаходити недопустимі докази на початку або під час судового розгляду, не чекаючи його завершальної стадії, у випадках, коли визнання доказів допустимим явно буде порушенням Кодексу.

ii. Недопустимість доказів, отриманих внаслідок істотних порушень

89. Див. коментарі до статей 65 та 66⁵⁹.

iii. Збирання доказів

90. Визначивши, що збирання доказів проводиться відповідно до процедури, передбаченої Кодексом⁶⁰, та встановивши правила безпосереднього дослідження доказів судом, автоматичного початку досудового розслідування, а також наголосивши на забороні проведення досудового розслідування до/без внесення відповідної інформації до реєстру (у разі невиконання цього положення настає відповідальність, передбачена законодавством)⁶¹, Кодекс заборонив використання процедур, передбачених іншими законодавчими актами, для підтвердження обставин, які мають бути доведені у кримінальному провадженні.

91. Проте, незважаючи на те, що в Кодексі чітко розмежовуються його положення та положення Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», всі учасники процесу підтвердили, що на практиці разом застосовуються положення обох законів. Захисники та представники громадських організацій вважають, що застосуванням

---

⁵⁸ Втім, враховуючи те, що його члени є непрофесіоналами, рішення про допустимість доказів не завжди приймається у їх присутності; Сполучене Королівство може виступати в якості прикладу.

⁵⁹ Пункти 72-75 вище.

⁶⁰ Стаття 93.

⁶¹ Відповідно до статей 23 та 214.

Закону «Про оперативно-розшукову діяльність» нерідко зловживають з метою збирання доказів без застосування всіх процесуальних гарантій та процедур, яких вимагає Кодекс. Відповідно, такий доказ потім вводиться у кримінальне провадження у якості документів та речових доказів та через допити причетних осіб. Утім, захисники, залучені до вторинної безоплатної правової допомоги, вважають, що поширеність такої практики зменшується, порівняно з тим періодом, коли Кодекс тільки впроваджувався в дію.

92. *З метою повного припинення такої практики, необхідно:*

- *надати слідчим та іншим правникам роз'яснень щодо розбіжностей між оперативним розшуком та слідчими (зокрема, таємними) діями;*
- *закликати захисників активніше подавати скарги у випадках, коли положення про оперативний розшук застосовують замість положень Кодексу в рамках кримінальних проваджень;*
- *розробити сталу судову практику щодо недопущення таких зловживань оперативно-розшуковою діяльністю; та*
- *як зазначалось вище⁶², переглянути законодавство щодо оперативно-розшукової діяльності з метою забезпечення повної відповідності Кодексу.*

93. Частина 3 статті 93 встановлює право сторони захисту збирати та представляти докази, а також подавати клопотання про проведення процесуальних дій. Разом з положеннями частини 6 статті 223 щодо обов'язковості залучення захисника до слідчих дій, а також можливості оскаржувати постанову слідчого, прокурора про відмову у задоволенні клопотання про проведення слідчих чи негласних слідчих дій, передбачених пунктом 7 частини 1 статті 303, Кодекс встановлює досить чіткі правила, спрямовані на досягнення принципу рівності сторін обвинувачення та захисту. Втім, протягом зустрічей з експертною групою була висловлена думка, що слідчі часто необґрунтовано виносять постанову про відмову у клопотанні захисту про проведення слідчих чи негласних слідчих дій.

94. *Крім рекомендацій, викладених нижче, щодо підсилення заходів, вказаних у статті 303, а також щодо можливості оскарження рішень та бездіяльності органів слідства і прокуратури на етапі судового розгляду⁶³, необхідно:*

- *звернути увагу слідчих та прокурорів на ризик неякісного розслідування у випадку відхилення клопотань захисту про проведення слідчих чи негласних слідчих дій;*
- *надати правникам рекомендації щодо тлумачення норм, пов'язаних із задоволенням таких клопотань, поданих стороною захисту;*
- *закликати захисників активніше оскаржувати відмови у задоволенні клопотань про проведення слідчих чи негласних слідчих дій, шляхом*

⁶² Див. пункт 64.

⁶³ Див. коментарі до статей 303-304 у пунктах 244-248 нижче..

застосування положень статті 303, а також шляхом застосування загальних положень щодо оскарження рішень чи бездіяльності слідчих органів та прокуратури на етапі судового розгляду.

iv. Показання

95. Автори Кодексу намагались забезпечити дотримання принципу безпосереднього дослідження доказів судом⁶⁴, але це призвело до того, що у статті 95 взагалі не згадані протоколи проведення допитів. Крім того, на відміну від норм, пов'язаних із деякими іншими слідчими діями⁶⁵, протоколи проведення допитів також не згадані у статті 224, яка регулює питання проведення допитів. Проте посилання на протокол допиту наявне в пункті 7 частини 1 статті 66, а глава 5 встановлює загальні правила фіксування кримінального провадження. Крім того, загальні посилання на протоколи представлені у ряді інших норм, зокрема, у статті 42 в контексті відповідних прав підозрюваного та обвинуваченого щодо їх допиту та інших протоколів,⁶⁶ у статті 221 в контексті перевірки всіх «матеріалів досудового розслідування» та статті 223, що посилається, хоча дещо суперечливо, на «складені процесуальні документи» та «матеріали досудового розслідування».

96. Таким чином, брак згадки про протоколи допиту свідків у статтях 95 та 224 слід вважати вадою Кодексу, яку можна відповідним чином виправити шляхом системного тлумачення інших вищевказаних положень.

Е. Глава 5: Фіксування кримінального провадження. Процесуальні рішення [статті 103-110], глава 6: Повідомлення [статті 111-112], глава 7: Процесуальні строки [статті 113-117], глава 8: Процесуальні витрати [статті 118-126] та глава 9: Відшкодування (компенсація) шкоди у кримінальному провадженні, цивільний позов [статті 127-130]

97. Щодо цих глави питань, які потребували б спеціального розгляду, не постало.

5. РОЗДІЛ II. ЗАХОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

98. Питання, що постали у зв'язку з цим розділом, стосуються глав 15, 16 та 18.

---

⁶⁴ Згідно зі статтею 23.

⁶⁵ Напр., стаття 229 щодо пред'явлення речей для впізнання.

⁶⁶ Пункти 10 та 14 частини 2.

А. Глава 15: Тимчасовий доступ до речей і документів [статті 159-166] та глава 16: Тимчасове вилучення майна [статті 167-169]

99. Процесуальний статус та, що є більш важливим, цільовий характер тимчасового доступу до речей та документів та інших подібних дій передбачають більш обмежене та цільове втручання у права, захищенні статтею 8 Європейської конвенції, ніж проведення обшуку згідно з главою 20.
100. Однак, виглядає на те, що замість використання положень глав 15 та 16, що органи досудового розслідування та прокуратура використовують обшук, щоб легше отримати ухвалу суду, що дозволить їм потім отримати тимчасовий доступ до речей та документів та можливість тимчасового вилучення майна⁶⁷.
101. Однак, це не є недоліком положень цих глав, а неправильним використанням глави 20 Кодексу.
102. Крім того, необґрунтоване проведення обшуку замість отримання тимчасового доступу до речей та документів або інших подібних заходів суперечить принципу пропорційності, представленому в статті 8 Європейської конвенції, у випадках, коли такий обшук суперечить праву на повагу до приватної власності, сімейного життя та іншим правам на невтручання в приватне життя.
103. *Отже, необхідно:*
- *надати слідчим, прокурорам та іншим правникам рекомендації щодо різниці між тимчасовим доступом до речей та документів або іншими подібними заходами, а також привертати увагу до проблеми можливого порушення права на повагу до житла, сімейного життя та інших прав на невтручання у приватне життя, якщо обшук обрано необґрунтовано;*
  - *закликати захисників оскаржувати порушення, пов'язані з проведенням обшуку замість отримання тимчасового доступу до речей та документів, та проведення інших подібних заходів забезпечення кримінального провадження та використовувати засоби захисту прав, передбачених статтею 8 Європейської конвенції; та*
  - *здійснювати судовий контроль за використанням усіх цих заходів, а також розробити сталу судову практику, яка наголошуватиме на дотриманні принципу пропорційності та створюватиме юридичні перешкоди використанню обшуку замість інших заходів, передбачених Кодексом, які не настільки зачіпають право на невтручання у приватне життя.*

---

⁶⁷ Див. також коментарі до статей 234-236, у пунктах 195-203 нижче.

В. Глава 18: Запобіжні заходи, затримання особи [статті 176-213]

104. Щодо положень цієї глави постало вісім запитань, які, здебільшого, пов'язані з законним затриманням, правильним відображенням моменту затримання, своєчасним та правильним повідомленням затриманих про їхнє право на отримання правової допомоги, своєчасним повідомленням родичів затриманого та Центрів надання безоплатної правової допомоги, залученням захисника від таких центрів без його повідомлення, практичним застосуванням поняття посади «особи, відповідальної за перебування затриманих», обранням запобіжного заходу та загальними обов'язками судді щодо забезпечення захисту прав людини.

і. Законне затримання

105. Висловлювались занепокоєння з приводу того, що закріплення обсягу повноважень щодо затримання без ухвали судді відповідно до частини 2 статті 207 є недосконалим, оскільки слідчий не може затримати особу, яка скоїла злочин, через декілька днів після скоєння злочину. Як кажуть, така проблема могла виникнути через нечітке формулювання у пункті 2, а саме «безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення». Однак, важко погодитись, що слово «безпосередньо» є нечітким, оскільки воно явно стосується дій, які відбуваються одразу після вчинення кримінального правопорушення. Це підтверджує і контекст, пов'язаний із затриманням «по гарячих слідах».

106. Слід зазначити, що посилання на таку нечіткість формулювання, здається, використовують задля виправдання затримань через 2 або 3 дні після скоєння правопорушення. Така ситуація є неприпустимою значною мірою через те, що вплив такого строку та явне знання особи підозрюваного мали б дозволити суду винести ухвалу про застосування запобіжного заходу по відношенню до такої особи.

107. Оскільки існує практична проблема затримання осіб, щодо яких існує обґрунтована підозра вчинення злочину, наприклад, коли вони можуть втекти за кордон або знищити докази, а отримати ухвалу суду неможливо за браком часу, такі повноваження мали би бути прямо вказані в Кодексі. Звичайно, наявні обмеження повноважень Кодексом є суворішими за відповідні вимоги Європейської конвенції, за якою обґрунтована підозра у вчиненні правопорушення не обмежена часом (на відміну від «втечі після його вчинення», згаданої в кінці Статті 5(1)(с)). Ці положення було змінено 12 лютого 2015 року по відношенню до певних правопорушень, пов'язаних із корупцією, однак, залишається необхідним перевірити відповідність таких повноважень статті 29 Конституції України⁶⁸.

---

⁶⁸ Стаття 29: «Ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом.

108. *Таким чином, необхідно:*

- *надати роз'яснення співробітникам оперативних підрозділів, слідчим та прокурорам щодо значення формулювання «безпосередньо після», вказаного у статті 207; та*
- *оцінити відповідність Конституції розширення повноважень щодо затримання без ухвали слідчого судді, суду.*

109. *Необхідно зазначити, що, гарантії, передбачені Кодексом, можна обійти шляхом затримання особи в адміністративному порядку⁶⁹. Це питання не потребує вирішення шляхом внесення змін до Кодексу, але гарантії, передбачені Кодексом, мають або бути поширені на таке затримання, або слід забезпечити невикористання такого обходу гарантій.*

ii. Відображення моменту затримання

110. *Правильне відображення моменту затримання є важливим з точки зору деяких процесуальних строків, передбачених у Кодексі. Відповідно, частина 5 статті 208 передбачає, що про затримання особи складається протокол, де зазначається точний час (година та хвилини) затримання. Крім того, стаття 209 передбачає, що особа є затриманою з моменту, коли вона силою або через підкорення наказу змушена залишатися поряд із уповноваженою службовою особою чи в приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою.*

111. *Таким чином, правильне відображення моменту затримання визначає час, протягом якого затримана особа має постати перед слідчим суддею, судом чи бути звільненою з-під варти. Будь-яке порушення вимог щодо правильного відображення моменту затримання може призвести до незаконного подовження періоду затримання без ухвали слідчого судді чи суду, передбаченого частиною 2 статті 211.*

112. *Однак, наявні всі ознаки того, що час затримання часто відображається неправильно.*

113. *Відповідно до дослідження, проведеного Центром надання безоплатної правової допомоги у 2013 році, 22,57 % його клієнтів заявили, що фактичний час їхнього*

У разі нагальної необхідності запобігти злочинові чи його перепинити уповноважені на те законом органи можуть застосувати тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід, обґрунтованість якого протягом сімдесяти двох годин має бути перевірена судом. Затримана особа негайно звільняється, якщо протягом сімдесяти двох годин з моменту затримання їй не вручено вмотивованого рішення суду про тримання під вартою. <...>»

⁶⁹ О. Банчук, І. Дмитрієва, Л. М. Лобойко, З. Саїдова та О. М. Москаленко, *35 неформальних практик у кримінальному судочинстві України*, стр. 18-19.

затримання (згідно з даними самих затриманих) не відповідав часу, вказаному у протоколі затримання⁷⁰.

114. Крім того, за даними приватних захисників, різниця в часі між фактичним затриманням та даними, вказаними у протоколі затримання, може складати до 5-10 годин⁷¹. Протягом цього часу слідчий явно може чинити вплив на обвинуваченого.
115. Крім того, у Річному звіті Уповноваженого Верховної Ради з прав людини за 2013 рік вказано, що досить поширеною є ситуація, коли затримана особа залишається у відділі міліції довгий період часу без складання протоколу затримання, а коли такий протокол нарешті складений, в ньому зазначається лише час його складання⁷², а не фактичний час, з якого особа була затримана.
116. Крім того, Уповноважений Верховної Ради з прав людини часто отримує скарги щодо неправильного відображення часу арешту, наприклад, коли особа була викликана повісткою до відділку міліції у якомусь іншому статусі⁷³.
117. Судді також підтвердили, що часто затримані/підозрювані у скоєнні кримінального правопорушення спершу мають статус свідків і тільки пізніше у ході допиту їхній статус змінюється, а час, коли статус було змінено, фіксується як час їхнього затримання, а не час допиту⁷⁴.
118. Крім того, судді також зазначають, що слідчі можуть не змінювати статус свідка затриманої особи/підозрюваної у вчиненні кримінального правопорушення протягом цілих місяців, і тільки на завершальних стадіях розслідування особа набуває формального статусу обвинуваченого чи підозрюваного. До того ж, якщо вони одразу після цього завершують розслідування, у захисника залишається мало (або не залишається взагалі) часу та можливостей, на пред'явлення вимоги на проведення слідчих дій від імені відповідної особи.
119. Європейський комітет із питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню («ЄКПТ») також отримав багато заяв від затриманих щодо того, що до складання відповідного протоколу затримання їх спочатку затримували та допитували представниками правоохоронних органів як «свідків» кримінального правопорушення, протягом періоду від декількох годин до декількох днів. Щодо деяких прикладів ЄКПТ знайшов докази підтвердження таких заяв у документах, які аналізував. Крім того, у декількох справах представники ЄКПТ говорили з особами, яких допитували в якості «свідків» співробітники

---

⁷⁰ Функціонування системи безоплатної правової допомоги у 2013 році, стр. 17.

⁷¹ Фокус-група з приватними практикуючими захисниками, що відбулась 15 липня 2014 року.

⁷² Розділ 2.1.1.5.

⁷³ Зустріч 26 червня 2014 року з Оленою Островською, начальником Управління з питань дотримання процесуального законодавства Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради з прав людини.

⁷⁴ Фокус-група з суддями 15 липня 2014 року.

оперативних підрозділів, незважаючи на те, що такі особи були затримані та доставлені у приміщення органів внутрішніх справ за декілька годин до допиту⁷⁵.

120. Згідно з інформацією ЄКПТ, час затримання затриманих осіб/підозрюваних у вчиненні кримінального правопорушення часто неправильно розраховується і строк у 60 годин, протягом якого особа має бути доставлена до суду, рахується не з моменту їхнього фактичного затримання через те, що іноді співробітники оперативних підрозділів не складають протоколів затримання. У такому випадку протоколи складають слідчі, що не мають точної інформації про момент затримання.
121. ЄКПТ дійшов висновку, що практика допиту затриманих/підозрюваних у вчиненні кримінального правопорушення як «свідків», поза процедурами, встановленими для розкриття злочину та збирання доказів, безперервно застосовується у всіх регіонах України, які відвідала делегація⁷⁶.
122. Таким чином, незважаючи на позитивні аспекти щодо цієї норми, вказані в Кодексі, очевидно, що на практиці важливі правові засоби безпеки часто не надаються відразу під час позбавлення волі, а лише тоді, коли особа була формально визнана затриманою. Також залишається невирішеним питання щодо того, що після позбавлення волі із затриманими особами часто проводять неофіційний допит, під час якого зізнання отримуються без застосування затриманими особами засобів правової безпеки, передбачених Кодексом.
123. Слід зауважити, що у звіті Міністерства юстиції за 2013 рік подано інформацію щодо певної кількості ситуацій, коли особа викликається до відділку міліції та з нею проводиться допит без фактичного затримання такої особи, що, таким чином, відкладає момент введення відповідних часових обмежень та порушує права таких осіб⁷⁷. Абсолютно неприйнятною є ситуація, коли внутрішні інструкції використовуються таким чином, що обмежуються права, встановлені Кодексом.
124. Однак, слідчі заявили, що багато скарг стосовно некоректного відображення часу затримання пов'язані з неправильною оцінкою фактів конкретних справ Центрами надання безоплатної правової допомоги⁷⁸.
125. Утім, приватні захисники заявляють, що для запобігання таким неправомірним діям необхідно доповнити Кодекс формулюванням, що будь-яке незаконне затримання має приводити до негайного звільнення причетної особи⁷⁹. Адже на практиці, фактично, немає жодних правових наслідків для тих, хто незаконно затримує особу, відповідно, захисники не можуть використати таке затримання на користь підзахисних.

---

⁷⁵ Пункт 28 Звіту до українського уряду за підсумками візиту в Україну, здійсненого Європейським комітетом із питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (ЄКПТ) у період з 9 по 21 жовтня 2013 року (СРТ/Inf (2014) 15) («Звіт 2013»).

⁷⁶ Пункт 22 Звіту 2013 року.

⁷⁷ Зустріч у Міністерстві юстиції 24 червня 2014 року.

⁷⁸ Фокус-група зі слідчими 15 липня 2014 року.

⁷⁹ Фокус-група з приватними захисниками 15 липня 2014 року.

126. Згідно з даними Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ, на рівні апеляції не розглядалися справи щодо визнання недопустимими доказів через неправильне відображення часу затримання⁸⁰.

127. Корені цієї безумовно серйозної проблеми правильного відображення часу затримання лежать у площині тлумачення та застосування Кодексу, відповідно, не вимагає внесення змін до нього.

128. *З метою усунення зазначеної проблеми, необхідно:*

- *надати відповідні вказівки та рекомендації, а також провести тренінги для представників правоохоронних органів та слідчих щодо правильного відображення часу затримання; та*
- *розвинути сталу судову практику щодо недопущення затримок у відображенні часу затримання, а також чіткого дотримання положення про 60 годин, протягом яких затримана особа має бути доставлена до суду, зокрема, шляхом визнання недопустимими доказів, отриманих із порушенням цих вимог.*

iii. Своєчасне та правильне повідомлення затриманих про їхнє право на отримання правової допомоги

129. Частина 4 статті 208 Кодексу передбачає, що уповноважена службова особа, яка здійснила затримання особи, повинна «негайно» повідомити затриманого про його право мати захисника, а також інші процесуальні права, передбачені частиною 3 статті 42.

130. Утім, декілька учасників процесу зауважили, що така інформація не завжди повідомляється затриманій особі, тому ті особи, які не знають про своє право мати захисника, можуть бути позбавлені його.

131. Так, у 2013 році Уповноважений Верховної Ради з прав людини отримав більше 400 скарг про порушення права громадян на захист. У більшості випадків, скарги стосувались порушення права на безоплатну вторинну правову допомогу, а також права мати захисника. Скарги також стосувались спроб слідчих переконати підозрюваних, обвинувачених утриматись від залучення захисника, а також того, що слідчі не пояснювали право затриманих оскаржувати своє затримання у суді⁸¹.

---

⁸⁰ Зустріч із Заступником голови Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ 16 липня 2014 року.

⁸¹ Річний звіт 2013 року.

132. Крім того, у дослідженні, проведеному Центром надання безоплатної правової допомоги, вказано, що 16.51 % його клієнтів заявило, що їх не було повідомлено про право на захист, а 22.94 % клієнтів підтвердили, що їх не було повідомлено про право мати безоплатного захисника⁸².

133. Крім того, делегація ЄКПТ, під час свого візиту в жовтні 2013 року, відзначила, що ситуація майже не змінилась порівняно з попередніми звітами, особливо в тому, що письмову інформацію щодо прав затриманої особи зазвичай надавали лише після складання протоколу затримання, а не з самого початку затримання, як належить⁸³. До того ж, делегація ЄКПТ встановила, що ця письмова інформація складена таким чином, що людині без відповідної юридичної освіти важко її зрозуміти, і що у більшості випадків затриманим не надавався примірник цього документа.

134. Такі звіти відображають правову систему, де ще не впроваджені конкретні та важливі вимоги, вказані в Кодексі, та не напрацьований відповідний досвід застосування.

135. *З метою усунення зазначеної проблеми, необхідно:*

- *надати відповідні вказівки та рекомендації, а також провести тренінги для представників правоохоронних органів та слідчих щодо правильного застосування положення про своєчасне та правильне повідомлення затриманих про їхнє право на отримання правової допомоги;*
- *розвинути сталу судову практику щодо неприпустимості порушення положення про своєчасне та правильне повідомлення затриманих про їхнє право на отримання правової допомоги; та*
- *впровадити постійний контроль за інформацією, що надається представниками правоохоронних органів та слідчими затриманим особам.*

136. Навіть якщо затриманому надавали інформацію про право мати захисника, виникали перешкоди у реалізації цього права, наприклад, у захисників були труднощі з отриманням доступу до центрів досудового утримання, включаючи вимоги надати непотрібні документи на підтвердження їхнього права діяти від імені затриманої особи, а також брак відповідних приміщень, де підозрювані та обвинувачені могли б вести конфіденційну розмову зі своїми захисниками.

137. *Право мати захисника має бути не теоретичним, а практичним та ефективним, тому необхідно:*

- *усунути перешкоди отриманню захисником доступу до затриманого та обладнати відповідні приміщення для проведення конфіденційних розмов між*

---

⁸² Функціонування системи безоплатної правової допомоги у 2013 році, с. 17.

⁸³ Звіт 2013 року

підозрюваним, обвинуваченим та його захисником у всіх місяцях тримання під вартою.

iv. Своєчасне повідомлення родичів затриманого та Центрів надання безоплатної правової допомоги

138. Згідно з частиною 1 статті 213 Кодексу уповноважена службова особа, що здійснила затримання, зобов'язана надати затриманій особі можливість негайно повідомити про своє затримання та місце перебування близьких родичів, членів сім'ї чи інших осіб, на вибір цієї особи, або зробити це самостійно. Крім того, відповідно до частини 4, така особа зобов'язана повідомити про це Центр надання безоплатної правової допомоги. Такі обов'язки мають бути виконані «негайно».

139. Крім того, відповідно до частини 5 статті 213 службова особа, відповідальна за перебування затриманих, зобов'язана перевірити дотримання вказаних вище вимог, а в разі нездійснення повідомлення про затримання - здійснити передбачені цією статтею дії самостійно.

140. Центри надання безоплатної правової допомоги вважають, що, загалом, вони вчасно отримують повідомлення про затримання особи⁸⁴. Відповідно, щодо ситуації на першу половину 2013 року, було зазначено, що:

Аналіз функціонування системи безоплатної вторинної правової допомоги за перше півріччя 2013 року показує, що в системі існує декілька проблем, пов'язаних з правом затриманих на захист, що гарантується державою та наданням безоплатної правової допомоги, що фінансується державою. Така ситуація призвела до неможливості направити 100% повідомлень, а також до затримок в інформуванні Центрів надання безоплатної правової допомоги про випадки затримання з боку представників міліції⁸⁵.

141. Однак представники ЄКПТ під час їхнього візиту у жовтні 2013 року отримали менш позитивне уявлення щодо цієї проблеми. Вони повідомляють, що:

Більшість затриманих осіб, опитаних делегацією, вказали, що вони були проінформовані про це право, що про їхнє затримання було повідомлено членів сім'ї. Проте, схоже на ситуацію, яка спостерігалась в минулому, багато людей скаржилися на затримки у повідомленні їхніх сімей (наприклад, до їхнього прибуття в ІТУ, до їхнього першого судового засідання або навіть до їхнього переведення в СІЗО), а також декілька людей (особливо в Києві та Одесі) стверджували, що їхнє прохання повідомити своїх родичів про своє затримання було прямо відхилено співробітниками правоохоронних органів. Крім того, в результаті затримки із записом щодо утримання затримані часто були не в змозі повідомити своїм найближчим родичам про їхнє утримання під вартою протягом декількох годин (або навіть днів) після їхнього фактичного затримання.

Як під час попередніх відвідувань, кілька затриманих розповіли делегації, що вони не знали, чи були їхні родичі проінформовані про факт їхнього затримання.

Делегація спостерігала в установах внутрішніх справ, які були відвідані, що, як правило, виконання права про інформування своїх найближчих родичів про своє утримання під

⁸⁴ Фокус-група 15 липня 2014 року.

⁸⁵ Функціонування системи безоплатної правової допомоги у 2013 році, с. 4.

вартою не було належним чином зареєстровано. Ні записи, ні протоколи затримання не містили надійної і точної інформації про те, чи було (і коли було) таке повідомлення здійснено. Лише деякі з численних протоколів затримання, розглянуті делегацією, містили відповідні деталі, такі як, ім'я та телефонний номер абонента, якому було зроблено повідомлення, і підпис затриманої особи, який підтверджує це (...).

На практиці з'ясувалося під час періодичного відвідування у 2013 році, що доступ до захисника, як і раніше, часто надавався тільки після попереднього допиту оперативними співробітниками, тоді, коли складався протокол затримання, або навіть пізніше (тобто кілька годин - або навіть днів - після фактичного позбавлення волі)⁸⁶.

142. Міжнародний фонд «Відродження» підкреслив необхідність контролю з боку керівництва правоохоронних органів за виконанням своїми підлеглими законодавчих вимог щодо негайного інформування Центрів надання безоплатної правової допомоги про факти затримання, а також відповідальності за ненадання такої інформації⁸⁷.

143. У Річному звіті за 2013 рік Уповноваженого Верховної Ради з прав людини відзначено, що

з ініціативи Координаційного центру з надання безоплатної правової допомоги Кабінет Міністрів України ухвалив постанову № 869 від 27 листопада 2013 року *«Про внесення змін до процедури інформування центрів надання безоплатної вторинної правової допомоги, щодо фактів затримання осіб»*⁸⁸.

Відповідно до цих змін затримана особа чи її родичі можуть повідомити зазначені центри про факт затримання, якщо цього не зробили відповідні службові особи. Це має скоротити кількість випадків неналежного виконання правоохоронними органами обов'язків щодо негайного повідомлення центрів затримання і, таким чином, покращити становище із правом громадян на захист на початковому етапі кримінального провадження.

144. Протягом 2013 року проблеми, пов'язані з повідомленням родичів та Центрів надання безоплатної правової допомоги, намагались вирішити за допомогою масштабної інформаційної кампанії, що, разом зі згаданою постановою, має бути достатнім для того, щоб ситуація продовжувала покращуватись. Однак, ситуація вимагає постійного нагляду та контролю з боку керівництва.

145. Усе це вказує на те, що ще чергова конкретна та важлива вимога Кодексу ще не впроваджена належним чином.

146. *З метою усунення зазначеної проблеми, необхідно*

- *надати відповідні вказівки та рекомендації, а також провести тренінги для представників правоохоронних органів та слідчих щодо правильного*

⁸⁶ Пункти 75-77 та 79 Звіту 2013 року.

⁸⁷ Асоціація з ЄС: як Україна виконує зобов'язання щодо підписання Договору? Незалежний моніторинговий звіт від 1 жовтня 2013 року, с. 24.

⁸⁸ На с. 79.

застосування положення про своєчасне повідомлення родичів та Центрів надання безоплатної правової допомоги про затримання особи;

- *розвинути сталу судову практику щодо недопущення до розгляду доказів, якщо вони були отримані без відповідного повідомлення родичів та Центрів надання безоплатної правової допомоги, що означає, що затриманий не отримав доступу до правової допомоги; та*
- *впровадити постійний зовнішній моніторинг інформації, що надається родичам затриманих та Центрів надання безоплатної правової допомоги, представниками правоохоронних органів та слідчими.*

v. Залучення захисників Центру надання безоплатної правової допомоги без формального сповіщення

147. ЄКПТ у своєму звіті звертає увагу на те, що Центри надання безоплатної правової допомоги можуть призначити захисника для захисту затриманої особи лише після того, як отримають офіційне повідомлення про затримання від правоохоронних органів⁸⁹.

148. Проте, згідно з вищевказаною постановою № 869,⁹⁰ був створений додатковий механізм, за допомогою якого такі Центри можуть призначати захисника, виходячи з інформації про затримання, отриманої від родичів та членів родини затриманого.

149. Таким чином, проблему можна вважати вирішеною і такою, що не потребує виконання подальших дій.

vi. Практичне застосування поняття посади «особи, відповідальної за перебування затриманих»

150. Згідно зі статтею 212 Кодексу у кожному відділі міліції та інших подібних органах мають бути призначені одна або декілька службових осіб, які не є слідчими, та які відповідатимуть за негайну реєстрацію затриманого та всі дії, пов'язані з цим, зокрема, роз'яснення затриманому його прав та забезпечення їхнього дотримання (включаючи, надання медичної допомоги). «Особа, відповідальна за перебування затриманих» виконує функцію незалежного спостерігача та зовнішнього контролера, основною метою якого є забезпечення дотримання основоположних прав затриманих.

151. Втім, згідно з Річним звітом Уповноваженого Верховної Ради з прав людини за 2013 рік у більшості відділів міліції таких осіб немає, таким чином, вони не фіксують усіх дій, що проводяться із затриманими особами, включаючи час їхнього затримання та час

---

⁸⁹ Пункти 81-82 Звіту за 2013 рік.

⁹⁰ У пункті 145.

їхнього звільнення, а також імена людей, які проводили такі дії чи були присутні при їхньому проведенні⁹¹.

152. Крім того, під час свого візиту у 2013 році ЄКПТ відзначив, що не існує єдиної практики щодо того, хто має зв'язуватись з Центрами надання безоплатної правової допомоги, а також вести реєстр повідомлень про затримання⁹². Якщо в деяких установах Міністерства внутрішніх справ цю функцію виконували слідчі, то в інших – особи, відповідальні за роботу центрів затримання. В обох випадках особи, призначені виконувати вищезазначені функції, передусім, відповідальні за пізніші етапи тримання під вартою, тому це також впливає на затримку в повідомленні Центрів надання безоплатної правової допомоги.

153. Таким чином, закріплення функцій особи, відповідальної за перебування затриманих, не завжди мало системний характер, а їхнє виконання не відповідає положенням Кодексу. Такий недолік може бути тим фактором, що впливає на невиконання правил щодо правильного відображення часу затримання, а також є порушенням прав затриманих осіб.

154. ЄКПТ рекомендував українській владі розробити загальні критерії відбору «осіб, відповідальних за перебування затриманих» в установах Міністерства внутрішніх справ та забезпечити проходження ними відповідного тренінгу⁹³.

155. З іншого боку, захисники Центру надання безоплатної правової допомоги запропонували запровадити перевірку та контроль за відповідним реєстром з боку групи людей, а не тільки одного співробітника органів міліції⁹⁴.

156. Обидва підходи можуть вважатись ефективними, якщо особа, відповідальна за перебування затриманих, обирається, виходячи з певних критеріїв, що дозволяють їй відповідним чином виконувати свої обов'язки, та за умови, що вони пройшли тренінг, необхідний для виконання функціональних обов'язків.

157. *Незважаючи на те, що немає необхідності вносити зміни до Кодексу, необхідно:*

- *прийняти відповідні критерії відбору «осіб, відповідальних за перебування затриманих», виходячи з їхніх основних обов'язків;*
- *провести необхідні тренінги для осіб, обраних у якості «відповідальних за перебування затриманих», перед призначенням на цю посаду; та*
- *проводити безперервний зовнішній контроль виконання функцій особи, відповідальної за перебування затриманих.*

---

⁹¹ Розділ 2.1.1.5.

⁹² Пункт 84 Звіту за 2013 рік.

⁹³ Пункт 90 Звіту за 2013 рік.

⁹⁴ Фокус-група 15 липня 2014 року.

vii. Запобіжні заходи

158. Згідно зі статистикою, наданою Генеральною прокуратурою, відсоток використання тримання під вартою як запобіжного заходу, значно зменшився у порівнянні з іншими запобіжними заходами, що використовувались у 69% справ у 2013 році та у 66% справ за перші п'ять місяців 2014 року. Це привело до скорочення кількості осіб, до яких було застосовано тримання під вартою, з 41 610 у 2012 році до 15 361 у 2013 році та до 4 000 у перші п'ять місяців 2014 року. Крім того, у більше ніж половині справ, винесених на розгляд суду, особиста порука використовувалася як запобіжний захід, при цьому підозрюваний, обвинувачений зобов'язувався виконувати обов'язки, покладені на нього слідчим суддею або судом. Домашній арешт використовувався у 12% справ, а взяття на поруки – тільки у 2% випадків.
159. Загалом, такі результати показують, що у цьому аспекті положення Кодексу застосовуються правильно.
160. Однак, статистика не може бути єдиним засобом оцінки ефективності впровадження положень Кодексу, тому щодо цього аспекту досі є певні побоювання, незважаючи на значне зменшення кількості осіб, до яких було застосовано тримання під вартою, протягом певного чи всього часу до початку суду.
161. Так, показники не визначають, чи завжди виправданим є тримання під вартою в тих випадках, коли воно застосовується як запобіжний захід. Деякі слідчі визнали, що тримання під вартою не у всіх випадках було необхідним запобіжним заходом, а судді Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних та кримінальних справ зазначили, що такий запобіжний захід занадто часто використовувався без відповідних причин. Крім того, захисники висловлювали критику на адресу суддів, які відхиляють заперечення щодо застосування певного запобіжного заходу без належного розуміння суті заперечення, а також судді не пояснюють своїх рішень, зокрема, щодо наявності обґрунтованої підозри та ризиків, що виправдовували вибір певного запобіжного заходу та суму призначеної застави.
162. Крім того, виявлено певну кількість проблем, пов'язаних з практичним застосуванням положень щодо призначення певного запобіжного заходу. Зокрема, сторона захисту не завжди отримує копії матеріалів, якими обґрунтовується необхідність застосування запобіжного заходу; прокурори зволікають до останнього з поданням клопотанням про продовження строку тримання під вартою; суперечливим є підхід суддів до визначення періоду домашнього арешту, якщо його не застосовують цілодобово; не беруть до уваги майновий стан підозрюваного, обвинуваченого під час визначення розміру застави; затягують звільнення підозрюваного, обвинуваченого після сплати відповідної суми; суди, що розглядають апеляційні скарги щодо призначеного запобіжного заходу, не враховують необхідний досвід слідчих суддів.

163. Європейський суд виявляв недоліки попереднього Кримінально-процесуального кодексу, а саме порушення статті 5(1) в результаті тримання під вартою осіб без відповідного рішення суду протягом періоду, коли закінчилось слідство і до початку судового розгляду⁹⁵. Зараз Європейський суд вказав на аналогічне порушення по відношенню до застосування тримання під вартою як запобіжного заходу відповідно до нового Кодексу, коли такий запобіжний засіб був законним до моменту передання слідчим суддею справи до суду, який розглядав справу та був повноважним обирати запобіжні заходи, але цей суд не виносив рішення щодо продовження тримання під вартою заявника протягом півтора місяців⁹⁶.

164. Європейський суд постановив, що

заявник залишався під вартою незважаючи на те, що стаття 203 КПК чітко вказує, що ухвала про застосування запобіжного заходу припиняє свою дію одразу після закінчення строку її дії (...). Усі скарги заявника на незаконність його тримання під вартою без відповідного рішення суду та його клопотання про звільнення були відхилені на підставі того, що тримання під вартою відповідало нормам закону. Зокрема, слідчий суддя відхилив його скаргу, зазначивши, що відповідно до частини 3 статті 331 КПК (...) суд мав два місяці на прийняття рішення щодо продовження тримання під вартою. Таким чином, представники місцевої влади вважали, що порушення права заявника на свободу не відбулось незважаючи на те, що він перебував під вартою без рішення суду протягом півтора місяців. Крім того, вони тлумачили положення КПК як такі, що дозволяли таку практику.

30. Що стосується останнього аспекту, Суд стурбований тим, що Кримінальний процесуальний кодекс України, всупереч твердженням Уряду на адресу Комітету міністрів (...), не регулює чітко і точно порядок тримання під вартою обвинуваченого в період після завершення досудового розслідування і до початку судового розгляду. Так, як у даній справі, частина 3 статті 331 Кодексу надавала суду двомісячний строк на вирішення питання продовження тримання обвинуваченого під вартою, навіть якщо попереднє рішення щодо тримання під вартою, ухвалене слідчим суддею, вже припинило свою дію.

31. Вищезазначеного достатньо для ухвалення Судом рішення про те, що чинне законодавство дозволяє тримати обвинуваченого під арештом до двох місяців без відповідного рішення суду і що відповідні положення закону застосовувались до заявника, який перебував під арештом без рішення суду в період з 28 лютого по 15 квітня 2013 року. Таким чином, частину 1 статті 5 Конвенції було порушено.

165. Це рішення Європейського суду явно вказало на прогалину в Кодексі, оскільки, згідно з частиною 3 статті 197, строк тримання під вартою може бути продовжений слідчим суддею тільки в межах строку досудового розслідування.

166. *Таким чином, необхідно:*

- *внести зміни до Кодексу, щоб розширити повноваження слідчого судді щодо продовження строку тримання під вартою як запобіжного заходу якщо це виправдано на момент передачі справи до суду, з дотриманням процедури, передбаченої для прийняття такого рішення; та*
- *щоб зобов'язати суд, який розглядає справу, за власною ініціативою оцінювати, чи запобіжні заходи, застосовані слідчим суддею, продовжують*

⁹⁵ Див., напр., *Харченко проти України*, №. 40107/02, 10 лютого 2011 року.

⁹⁶ *Чанєв проти України*, №. 46193/13, 9 жовтня 2014 року.

бути виправданими, замість того, щоб такі заходи автоматично вважались виправданими, як передбачає чинна редакція частини 3 статті 315.

167. *Крім того, з метою покращення процесу прийняття рішень щодо застосування запобіжних заходів, необхідно:*

- *розвивати судову практику щодо того, як мають бути застосовані на практиці вимоги Кодексу, включаючи обов'язкове дотримання принципу рівності сторін, прийняття логічних та вмотивованих рішень, а також проведення тренінгів для суддів щодо виконання цих вимог.*

viii. Загальні обов'язки судді щодо захисту прав людини

168. Абсолютна більшість учасників процесу висловили думку, що новаційні положення статті 206, яка передбачила активну роль слідчих суддів у дотриманні прав людини, позбавленої волі, та встановила низку відповідних обов'язків, залишаються незадіяними.

169. Так, є повідомлення, що слідчі судді часто не звертають уваги на можливі ознаки порушення прав людини у справах, які вони розглядають.

170. Більше того, захисники, у свою чергу, посиляються на цю статтю, здебільшого, задля оскарження причин тримання під вартою підозрюваних, а не для того, щоб забезпечити захист цілої низки їхніх прав.

171. Крім того, виникають питання щодо процедур, яких необхідно дотримуватись, посиляючись на статтю 206, включно з їхнім зв'язком з провадженням проти підозрюваного, юрисдикцією судів та обсягом питань, що мають бути розглянуті за цією статтею.

172. *З метою повноцінного використання положень статті 206, необхідно:*

- *провести дослідження практики використання статті 206, приділяючи особливу увагу обсягам та методам розгляду порушених питань, взаємозв'язку між цією статтею та стандартними процедурами щодо осіб, підозрюваних у вчиненні порушень прав людини, а також особливостям винесених ухвал та мірі їх виконання;*
- *посилити судовий контроль та розробити сталу судову практику щодо застосування даної статті; та*
- *надати рекомендації та провести тренінги для захисників щодо використання даної статті, а також спонукати захисників посилатись та використовувати цю статтю у боротьбі проти порушень прав людини на стадії досудового розслідування.*

6. РОЗДІЛ ІІІ. ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ

173. Питання, що стосуються цього розділу, включають ряд аспектів, пов'язаних з досудовим розслідуванням взагалі, слідчими діями, відкритими та негласними, направленням повідомлення про підозру, дотриманням строків досудового розслідування та оскарженням рішень.

А. Глава 19. Загальні положення досудового розслідування [статті 214-222]

174. Питання, що постали у зв'язку з положеннями цієї глави, стосуються початку досудового розслідування, строків досудового розслідування та ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення.

і. Початок досудового розслідування

175. Введення процедури початку кримінального провадження (досудового розслідування), шляхом внесення заяв чи повідомлень про «обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення»⁹⁷ до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – «Єдиний реєстр») було однією з найважливіших змін, запроваджених новим Кодексом.

176. Вводячи пряму заборону відмови у прийманні заяв та введенні відповідних відомостей до Єдиного реєстру та підкріплюючи її іншими нормами, наприклад, щодо недопустимості доказів, отриманих до реєстрації заяви, які роблять її автоматичною та обов'язковою, Кодекс намагається викоренити феномен «сірої зони» фактичного здійснення розслідування до його формального початку, поширений під час дії попереднього законодавства.

177. Ця «сіра зона» призводила до різноманітних зловживань, включаючи численні порушення Європейської конвенції, встановлені Європейським судом, а саме: поширена практика позбавлення волі без відповідного документального відображення⁹⁸, недоліки розслідування серйозних порушень прав людини (включаючи невідкриття кримінального провадження чи затримку його відкриття)⁹⁹, а також неможливість для потерпілих та їхніх родичів брати участь у процесі в обсязі, необхідному для захисту своїх законних інтересів¹⁰⁰. На стадії досудового розслідування також створювались сприятливі умови для розвитку корупції.

⁹⁷ Далі «заява (-и) про скоєння злочину (-ів)».

⁹⁸ Напр., *Осипенко проти України*, № 4634/04, від 9 листопада 2011 року.

⁹⁹ Напр., *Мироненко проти України*, № 15938/02, від 18 лютого 2010 року.

¹⁰⁰ Напр., *Кучерук проти України*, № 2570/04, 6 вересня 2006 року.

178. Втім, багато факторів спричинили те, що вимога про внесення всіх заяв про скоєння злочинів до Єдиного реєстру викликала найбільший супротив та несприйняття з-поміж усіх нововведень Кодексу. Зокрема, такі чинники включають труднощі з розумінням нового духу, принципів та норм, інерційність мислення, вищезазначену невідповідність між запровадженою моделлю та наявним організаційним і функціональним устроєм слідчих, правоохоронних, судових органів та прокуратури, а також відкрита непогора, за повідомленнями, пов'язана з особистими інтересами тих, хто отримував користь від колишньої корумпованої системи. Таким чином, це нововведення логічно стало одним з тих, що викликали найбільший супротив та несприйняття.
179. Окрім робочого навантаження, на яке посилаються відповідні службові особи, та перешкод на шляху заяв про скоєння злочинів, які подають потерпілі та інші заявники, відхилення від мети Кодексу та збереження на практиці фактичного здійснення розслідування до його формального початку, було уможливлене деякими положеннями у підзаконних актах та інструкціях, випущених деякими органами, зокрема, Положенням про порядок ведення єдиного реєстру досудових розслідувань¹⁰¹ та Інформаційним листом Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ «Про деякі питання порядку оскарження судових рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування»¹⁰². Пункт 2.2 Положення встановлював семиденний строк розгляду сумнівних заяв¹⁰³, а Інформаційний лист надав можливість збільшити двадцятичотирьохгодинний строк реєстрації заяв, замінюючи момент подання заяви про скоєння злочину на момент її розподілення певному слідчому та ввів інші обмеження принципу автоматичної реєстрації. Втім, правильне впровадження цього принципу, підтримане організаційними та функціональними реформами, унеможливить посилення на будь-які причини недостатності 24 годин для реєстрації заяви про скоєння злочину.
180. Офіційні статистичні дані, надані Генеральною прокуратурою, включають два показники: «Кількість заяв про скоєння злочинів, подані в органи досудового розслідування» та «Кількість заяв про скоєння злочинів, зареєстрованих у Єдиному реєстрі». У 2013 році такі показники склали 2 327 740 та 1 545 093, відповідно. Виходячи з таких даних, можна зробити висновок, що приблизно 33.5 % заяв про скоєння злочину розглядалися без внесення відповідної інформації до Єдиного реєстру та без дотримання положень, запроваджених новим Кодексом.
181. Крім того, слід відзначити, що майже 17% з 3 690 отриманих у 2013 році Уповноваженим Верховної Ради з прав людини заяв щодо кримінальних проваджень,

---

¹⁰¹ № 69 від 17.08.2012 року; № 113 від 14.11.2012 р. та № 13 від 25.01.2013 року відповідно ухвалене та введено в дію Наказом Генерального прокурора (тоді паном Пшонкою).

¹⁰² № 1640 від 09.11.2012 року.

¹⁰³ Проте, потім цей строк було скасовано.

складали скарги на те, що інформацію про кримінальні правопорушення не вводили до Єдиного реєстру¹⁰⁴.

182. Один з аргументів проти впровадження автоматичної реєстрації заяв про скоєння злочинів та початку досудового розслідування стосується, начебто, частого зловживання цим положенням шляхом подання заяв про «вигадані» злочини з метою переслідування окремих осіб чи з метою інших зловмисних намірів. Однак власне реєстрація заяв не має негативних наслідків для вказаних у ній осіб. Більше того, що стосується слідчих дій чи інших заходів, що можуть призвести до таких наслідків, слід згадати, що в Кодексі передбачено достатньо засобів захисту інтересів тих, на кого спрямовані такі дії чи заходи. Таким чином, незважаючи на усі згадані аргументи, попередня законодавча база, що не передбачала достатнього регулювання дій до формального початку досудового розслідування, надавала значно більше можливостей для зловживань.
183. На вимогу щодо внесення усіх заяв про скоєння злочинів до Єдиного реєстру також негативно вплинула практика роботи з заявами, що включають «обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення» не як з заявами про скоєння злочину, вказаними у статті 214, а як з заявами, поданими відповідно до Закону України «Про звернення громадян». В результаті, багато заяв залишались на рівні співробітників оперативних відділів¹⁰⁵. Більше того, якщо такі заяви взагалі реєстрували, їх вносили до журналу скарг та вхідної кореспонденції, а не у спеціальну книгу з подальшим занесенням у Єдиний реєстр.
184. Згідно з отриманими повідомленнями, практика ухилення від виконання вимог щодо автоматичної реєстрації заяв про скоєння злочинів є поширеною у справах, пов'язаних з можливим порушенням прав людини та іншими незаконними діями з боку співробітників правоохоронних органів. Багато таких скарг та заяв механічно додають до матеріалів досудового розслідування у справах проти заявників. Слід зауважити, що такий підхід, щонайменше в тих справах, що стосуються серйозних порушень прав людини, суперечить вимозі щодо проведення незалежного та неупередженого розслідування таких заяв, передбаченого практикою Європейського суду¹⁰⁶.
185. Повне несприйняття, запропонованої Кодексом концепції проявляється у постійних намаганнях переглянути на законодавчому рівні правила щодо подання заяв про скоєння злочину та початку досудового розслідування. Так, у березні 2014 року у

---

¹⁰⁴ Щорічний звіт за 2013 рік, розділ 2.1.1. Порушення прав та свобод на етапі дослідчих дій. Щодо ефективності процедур та можливості оскарження «бездіяльності» («відмови» реєструвати заяву), передбаченої в Кодексі, див. коментарі до статті 303 у пунктах 239-250 нижче.

¹⁰⁵ Зустріч із представниками громадських організацій та Секретаріатом Уповноваженої Верховної Ради з прав людини 24 та 26 червня року відповідно та фокус-група з адвокатами, що ведуть приватну практику 15 липня 2014 року.

¹⁰⁶ Див. *Баранициков проти Росії*, № 36220/02, 8 січня 2009 рік, пункт 48. Див. також *Тотева проти Болгарії*, № 42027/98, 19 травня 2004 рік, пункт 63.

Верховній Раді був зареєстрований законопроект¹⁰⁷, що мав на меті відновити, щоправда, під іншою назвою, стадію розслідування до порушення кримінальної справи. Більше того, цей законопроект навіть передбачав розширення можливостей цієї стадії, шляхом введення зобов'язання «керівників підприємств, установ та організацій, засобів масової інформації» надавати документи та інші матеріали на запит слідчого чи прокурора, включаючи повноваження виклику осіб, які з'явилися із зізнанням (що, насправді, є заходом забезпечення кримінальних проваджень). Проте цей законопроект не був розглянутий.

186. Утім, відмова чи подальші відхилення від процедури початку кримінального провадження (досудового розслідування), передбаченої Кодексом, були би серйозним кроком назад по відношенню до концепції кримінальної юстиції, яку має запровадити Кодекс. Зокрема, така ситуація негативно впливатиме на забезпечення захисту прав людини та антикорупційні заходи, передбачені новим Кодексом, а також ітиме врозрід з європейським баченням та демократичними цінностями, про досягнення яких явно заявила нова влада.

187. *Таким чином, замість того, щоб працювати із застарілими концепціями ведення статистики злочинів та змінювати Кодекс згідно з ними, крім правових та організаційних заходів, вказаних у розділі «Загальні зауваження»¹⁰⁸, необхідно:*

- *переглянути інструкції та інші підзаконні акти з метою усунення положень, які суперечать статті 214, а також з метою підсилення принципу негайного відкриття кримінального провадження, передбаченого нею;*
- *розробити для слідчих відповідні статистичні таблиці та показники продуктивності роботи, які враховуватимуть зміни в концепції, впроваджені новим Кодексом; та*
- *провести спеціалізовані тренінги щодо роботи з заявами про скоєння злочину та щодо початку досудового розслідування.*

ii. Дотримання строків досудового розслідування

188. Це питання розглядається у зв'язку з главою 24¹⁰⁹.

iii. Ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення

189. Захисники та представники громадських організацій висловили думку, що слідчі та прокурори зловживають правом на розсуд, передбаченим статтею 221 щодо завчасного розкриття матеріалів досудового розслідування.

---

¹⁰⁷ Законопроект № 4263.

¹⁰⁸ Див. пункт 35.

¹⁰⁹ Див. пункти 229-236.

190. Зокрема, як повідомляють, слідчі та прокурори нерідко відмовляють у задоволенні клопотань щодо розкриття матеріалів без зазначення конкретних причин або вказуючи, що таке розкриття може зашкодити досудовому розслідуванню. Крім того, кажуть, що така практика застосовується і до клопотань про розкриття інформації про результати експертизи.

191. Однак, так само як і з деякими іншими правами стороні захисту та інших учасників кримінального провадження, слід відзначити, що Кодекс передбачає достатню кількість методів та можливостей оскаржувати такі рішення слідчих чи прокурорів, які не входять до переліку рішень, що підлягають оскарженню під час досудового розслідування¹¹⁰.

192. *Відповідно, для того, щоб змінити описану практику, необхідно:*

- *провести поглиблені тренінги для захисників, суддів та інших правників щодо методів та процесуальної тактики оскарження рішень про відмову надати матеріали досудового розслідування, експертизи та інших подібних порушень права на захист; та*
- *розвинути сталу судову практику щодо оскарження рішень про відмову надавати матеріали досудового розслідування, експертиз та інших подібних обмежень права на захист.*

В. Глава 20: Слідчі (розшукові) дії [статті 223-245]

193. Питання, що постали у зв'язку з положеннями цієї глави, стосуються допиту свідків та проведення обшуку.

i. Допит

194. Це питання було розглянуто у зв'язку зі статтею 95¹¹¹.

ii. Обшук

195. Було відзначено, що положення Кодексу, які стосуються обшуку, та практика їх застосування мають чимало недоліків.

196. Була висунута пропозиція доповнити положення статей 233 та 234 про проникнення до житла чи іншого володіння особи поширенням цих положень на приміщення

---

¹¹⁰ Див. коментарі до статті 303 у пунктах 237-248 нижче.

¹¹¹ Див. пункти 95-96.

підприємств, організацій та установ. Проте, така думка, вочевидь, ґрунтується на занадто обмеженому трактуванні цих положень Кодексу, адже частина 2 статті 233 посилається на «будівлі чи приміщення побутового, службового, господарського, виробничого та іншого призначення тощо».

197. Дозвіл на проведення обшуку помешкання чи іншого володіння особи розглядається разом із главою 15¹¹².
198. Були зроблені суперечливі заяви щодо необхідності повернення протоколів обшуку, покращення їхньої точності (особливо, у частині переліку речей, вилучених під час обшуку), а також внесено пропозиції доповнити Кодекс положенням про необхідність вручення копії такого протоколу власникам приміщень чи іншим відповідним особам.
199. Втім, якщо існує практика чи численні приклади проведення обшуку без складання протоколу, це є прямим порушенням частини 8 статті 236, яка чітко вимагає складення протоколу обшуку. Таким чином, разом із положеннями глави 5¹¹³, існує достатня кількість правил щодо відображення результатів обшуку.
200. Крім того, частина 8 статті 236 передбачає ефективний засіб запобігання підробкам протоколів обшуку, включаючи упущення в переліку вилучених під час обшуку речей.
201. Звичайно, вручення копії протоколу обшуку не може бути прямим доказом чи ознакою вказаних порушень, якщо особи, у присутності яких здійснюється обшук, не зробили відповідних заяв, що підлягають занесенню до протоколу обшуку за частиною 8 статті 236.
202. Отже, Кодекс уже включає гарантію проти можливих помилок чи порушень, тому що під час проведення обшуку має бути складений оригінал протоколу з заявами/підписами присутніх, включаючи власників чи інших відповідних осіб. Вилучення будь-яких речей без їх внесення у протокол обшуку може бути оскаржено, згідно з положеннями Кодексу, включаючи статтю 303 (оскільки це може розцінюватись як тимчасове вилучення майна¹¹⁴), а також, залежно від ситуації, про таке вилучення може бути заявлено до компетентних органів як про кримінальне правопорушення, скоєне службовцем (службовцями), який (які) проводив (-ли) обшук. Проте отримання копії протоколу (з відображенням відповідних заяв) під час обшуку може звузити поле для спорів, подальших оскаржень та проваджень за ними.
203. *Відповідно, з огляду на питання, що постали у зв'язку з цією главою, необхідно:*
- *включити до Кодексу вимогу надавати власникам приміщення чи іншим відповідним особам копію протоколу обшуку з відображенням усіх заяв;*

¹¹² Див. пункти 99-103 вище.

¹¹³ Див. також коментарі до статті 95 у пунктах 95-96 вище.

¹¹⁴ Див. коментарі до статті 303 та відповідні рекомендації у пунктах 237-248 нижче.

- надати рекомендації/провести тренінги для слідчих, прокурорів та інших правників щодо дотримання вимог під час проведення обшуку, особливо вимог щодо складання протоколу та використання їхніх повноважень; та
- заохочувати захисників використовувати методи оскарження помилок та порушень, що виникають під час проведення обшуку або інших схожих слідчих дій, а також підвищити обізнаність громадськості щодо цих питань.

С. Глава 21: Негласні слідчі (розшукові) дії [статті 246-275]

204. Питання, що постали у зв'язку з положеннями цієї глави, стосуються негласних слідчих (розшукових) дій, а саме: дотримання відповідних вимог, допустимість доказів, отриманих внаслідок певних дій та дотримання принципу змагальності сторін.

і. Дотримання вимог

205. Лунають загальні, але постійні заяви про те, що слідчі судді нехтують перевіркою обґрунтування, або не звертають уваги на обсяг негласних або інших пов'язаних із певним втручанням дій, клопотання про дозвіл на проведення яких подають слідчі чи прокурори¹¹⁵.

206. Однак, Кодекс пропонує чіткі підстави надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій і, таким чином, надає відповідні гарантії проти такої практики. В даному контексті особливо важливою є вимога щодо підтвердження неможливості в інший спосіб отримати інформацію про кримінальне правопорушення чи особу, яка його вчинила, а також вимога вказати ознаки, які дозволяють «унікально ідентифікувати» осіб чи предмети¹¹⁶.

207. Крім того, Кодекс зобов'язує інформувати осіб, стосовно яких проводяться негласні слідчі (розшукові) дії, про факт проведення таких дій протягом дванадцяти місяців з дня припинення таких дій, але не пізніше дня звернення до суду з обвинувальним актом¹¹⁷. Проте були повідомлення, що цієї вимоги не завжди дотримуються.

208. Згідно з офіційною статистикою, протягом 2013 року було направлено 82 518 клопотань про дозвіл на проведення негласних слідчих дій. Найпоширенішим був запит на зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (23 142), а також на аудіо- та відеоконтролю особи (10 108). Відсоток дозволів на проведення цих двох видів дій склав 93%. Самі такі дані не можуть підтверджувати зловживання проведенням негласних чи інших схожих слідчих дій.

¹¹⁵ Див. коментарі до статей 234-236 у пунктах 195-203 вище.

¹¹⁶ Стаття 248.

¹¹⁷ Стаття 253.

209. Втім, з огляду на питання, що постали, доцільно:

- провести детальний аналіз практики використання негласних та інших схожих слідчих дій, включаючи повідомлення осіб, щодо яких проводилися негласні слідчі (розшукові) дії;
- надати рекомендації/провести тренінги для слідчих, прокурорів та інших правників щодо дотримання вимог та гарантій під час проведення негласних та інших пов'язаних з втручанням слідчих дій та досягнення розуміння зазначеними спеціалістами того, що такі дії можуть порушувати право людини на недоторканність житла, повагу то особистого життя, та інші права щодо недоторканності приватного життя;
- недоторканність житла, повагу то особистого життя, та інші права щодо недоторканності приватного життя; та
- посилювати судовий контроль та розвинути сталу судову практику, що просуватиме принцип пропорційності та запровадить правові обмеження щодо неправомірного проведення негласних чи схожих слідчих дій.

ii. Допустимість доказів

210. Як зазначалось вище, стаття 41 та частина 6 статті 246 дозволяють оперативним підрозділам правоохоронних органів проводити слідчі та негласні слідчі розшукові дії в рамках кримінального провадження на підставі письмового доручення слідчого чи прокурора¹¹⁸. В такому випадку, співробітник оперативного підрозділу виконує функції слідчого. Під час виконання таких дій співробітник оперативного підрозділу керується положеннями Кодексу, а не Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»

211. Пункт 4 Перехідних положень (Розділ XI) Кодексу передбачає, що ведення оперативно-розшукових справ, які на день набрання чинності цим Кодексом перебувають у провадженні підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, продовжується та передаються органам досудового розслідування за наявності відповідних підстав.

212. Це призвело до низки запитань¹¹⁹, які стосуються допустимості доказів, отриманих в результаті таких оперативно-розшукових дій. Існує думка, що докази, отримані оперативними підрозділами до набрання чинності Кодексом, не повинні визнаватись судами допустимими, оскільки під час їхнього збирання були відсутні достатні процесуальні гарантії.

213. Дійсно, ще до ухвалення нового Кодексу лунали думки щодо необхідності визначення умов, за якими слідчі матеріали, зібрані згідно з Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», можуть бути прийняті у якості допустимих доказів

---

¹¹⁸ Див. пункти 57-65 вище.

¹¹⁹ Фокус-група з приватними захисниками, 15 липня 2014 року.

і по відношенню до якого виду правопорушень¹²⁰. Завданням оперативно-розшукових підрозділів у системі кримінальної юстиції було і є запобігання, розслідування та зупинення кримінального правопорушення, і такі завдання не є ідентичними цілям сторони обвинувачення. Після виявлення ознак скоєння злочину, ведення розслідування та всі зібрані матеріали мають бути передані до органів досудового розслідування. Втім, усе ще не ясно, чи повинні матеріали, передані слідчим з кримінальних справ чи прокурорам, після набрання чинності Кодексом, мати доказову силу¹²¹.

214. Міністерство юстиції відзначило, що ухвалення нового закону про оперативно-розшукову діяльність є одним з пріоритетних завдань на майбутнє, а «скасування окремої законодавчої бази щодо оперативно-розшукової діяльності» є одним з ключових питань, які мають бути обговорені в контексті пропозицій змін до Кодексу¹²².

215. *Таким чином, необхідно:*

- *уточнити, що слідчі матеріали, зібрані відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», можуть прийматись як допустимі докази лише у випадку дотримання відповідних вимог Кодексу під час збирання таких доказів; та*
- *переглянути, як було запропоновано вище,¹²³ законодавство щодо оперативно-розшукової діяльності з метою забезпечення повної відповідності Кодексу.*

iii. Дотримання принципу змагальності сторін

216. Наступне питання стосується забезпечення дотримання принципу змагальності сторін, права на захист та інших вимог щодо справедливого судочинства у випадках, коли до рішень суду про ухвалення негласних слідчих дій підлягає застосуванню Закон України «Про державну таємницю».

217. Судді, з якими проводилась зустріч, підтвердили, що їхнє обґрунтування щодо дозволу на проведення негласних слідчих дій у таких випадках залишаються недосяжними для захисту навіть після його виконання або завершення строку дії. У разі застосування Закону України «Про державну таємницю» захист може отримати лише письмову відповідь, що підтверджує факт дозволу на проведення негласних слідчих дій ухвалою суду. Така ситуація не дає змогу стороні захисту оцінити законність проведення негласних слідчих дій та, в разі необхідності, заявити про недопустимість отриманих доказів.

¹²⁰ Пункт 322 попереднього висновку щодо положень Кодексу.

¹²¹ Див. також пункти 91-92 вище.

¹²² Зустріч у Міністерстві юстиції, 24 червня 2014 року.

¹²³ Див. пункт 64.

218. *Обмеження, з якими стикається захист, можуть бути мінімізовані, якщо:*

- *переглянути процедуру, що не дозволяє захисту мати доступ до рішень суду щодо проведення негласних слідчих дій, оцінювати пропорційність обмежень доступу до записів, матеріалів та документів негласних слідчих дій, а також взяти до уваги передовий досвід запровадження таких положень у інших країнах.*

D. Глава 22: Повідомлення про підозру [статті 276-279]

219. Критика, що лунала на адресу впровадження положень щодо повідомлення про підозру, передусім, стосувалась браку чітких критеріїв достатності доказів (критерій доведеності) для підозрювання особи у скоєнні кримінального правопорушення, що призводить до частого навмисного відкладання повідомлення до найпізніших стадій досудового розслідування¹²⁴. Проте, така критика також стосувалась встановлення факту вручення повідомлення про підозру.

i. Затримка у врученні повідомлення

220. Введення у Кодексі окремого процесуального кроку, повідомлення про підозру, яке трактується як зобов'язання вручити його, якщо зібрано достатньо доказів, чітко вказує на те, що автори закону та законодавчий орган створили таке положення з основною метою інформування відповідних осіб на ранньому етапі щодо їхнього процесуального статусу та відповідних привілеїв, якими вони можуть скористатись для захисту свого права на справедливе судочинство. Таке нововведення відображає положення статті 6 Європейської конвенції та практику Європейського суду.

221. Під час розвитку практики вручення повідомлень про підозру слід пам'ятати про низький поріг застосування стандартів справедливого судочинства, визначених Європейським судом. Так, якщо особа причетна до правопорушення, і на її становище істотно впливають процесуальні дії, спрямовані проти неї, вона може скористатися відповідним правом на справедливе судочинство незалежно від того, що така процедура за національним законодавством класифікується як адміністративна, а не кримінальна¹²⁵. В результаті, можна стверджувати, що ненадання підозрюваному відповідного

---

¹²⁴ Здається, що такий процесуальний захід виконує другу з двох поставлених цілей, а саме – слугує як формальна перешкода для використання примусових процесуальних інструментів проти підозрюваних. Однак, під час визначення важливості ролі повідомлень про підозру, слід взяти до уваги той факт, що цей аспект є вторинним. Основні гарантії справедливого застосування проти підозрюваних засобів забезпечення кримінального провадження та інших процесуальних дій, пов'язаних із втручанням, представлені у формі норм та процедур судового контролю.

¹²⁵ Див. *Девір проти Бельгії*, № 6903/75, 27 лютого 1980 рік, пункт 46.

повідомлення щодо його дійсного статусу, хоча і не обов'язково становить непоправне порушення, може суперечити вимогам справедливого судочинства.

222. *З метою подолання труднощів у дотриманні вимоги щодо надання повідомлення про підозру, доцільно:*

- *провести глибокий аналіз практики повідомлення про підозру, включаючи обставини, коли, відповідно до Кодексу, ненадання повідомлення підозрюваному щодо його дійсного статусу не відповідає інтересам розкриття злочинів та викриття злочинців;*
- *надати роз'яснення/провести тренінги для слідчих, прокурорів та інших правників щодо вимог та гарантій, що стосуються повідомлень про підозру;*
- *заохочувати захисників активніше оскаржувати невинуваті затримки в повідомленні осіб про підозру, що веде до серйозного порушення вимог справедливого судочинства;*
- *розвивати сталу судову практику, яка надаватиме рекомендації щодо того, коли повідомлення про підозру може бути відкладено, а коли не може; та*
- *провести дослідження інших можливих способів забезпечення вчасного повідомлення про підозру.*

ii. Вручення повідомлення про підозру

223. Щодо труднощів, пов'язаних з дотриманням норм повідомлення про підозру осіб, що переховуються від органів слідства та суду, та отриманням ухвали про затримання, слід зауважити, що Кодекс надає слідству, прокуратурі та судовим органам достатні та практичні засоби подолання таких труднощів.

224. Зокрема, відповідно до процедури вручення повідомлень, представленої в новому Кодексі¹²⁶, частина 1 статті 278 передбачає, що у випадку, якщо особа переховується, повідомлення про підозру вручається під розпис дорослому члену сім'ї підозрюваного або іншій особі, що проживає разом з особою, якій повідомляється про підозру, керівництву житлово-комунального господарства за місцем проживання чи керівництву організації, де працює особа, якій повідомляється про підозру.

225. Крім того, якщо слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд повідомив особі заздалегідь шляхом направлення електронного листа, документ, відправлений за вказаною адресою, вважається доставленим, якщо особа підтвердила отримання документа відповідним електронним листом.

226. Крім того, вручення повідомлення може бути підтверджено розписом особи про отримання, в тому числі на поштовому повідомленні, відеозаписом вручення дорослому члену сім'ї чи іншій із вищезазначених осіб, будь-якими іншими даними, які підтверджують факт вручення особі повідомлення або ознайомлення з його змістом.

---

¹²⁶ Викладено у частині 3 статті 111 та у статтях 135-136.

227. Таким чином, ситуації, під час яких жоден із запропонованих варіантів не може бути використаний, мають зустрічатися вкрай рідко, а тому у таких випадках слідство має використовувати останнє з вищезазначених положень, яке містить невичерпний перелік, та знайти можливість вручення повідомлення, що відповідатиме особливим обставинам конкретної справи.

228. *Відповідно до викладеного, доцільно:*

- *проаналізувати нинішню практику та надати роз'яснення щодо додаткових методів, включаючи їх технічні аспекти, вручення повідомлення про підозру особам, які переховуються від слідства та суду.*

Е. Глава 24: Закінчення досудового розслідування. Продовження строку досудового розслідування [статті 283-297]

229. Було зазначено, що в Кодексі відсутнє посилання на закінчення провадження у зв'язку з закінченням строків давності. Втім, така інформація подана у статтях 285-288, що стосується загальних положень щодо звільнення особи від кримінальної відповідальності та відповідних процедур. Положення визначають загальну норму, згідно з якою особа має бути звільнена від кримінальної відповідальності у випадках, передбачених законом України про кримінальну відповідальність.

230. Таким чином, немає потреби розробляти окреме положення, що стосуватиметься ситуації, коли строк давності щодо конкретних правопорушень закінчився.

231. Частина 2 статті 28 детально описує поняття розумних строків процесуальних дій, а також критерії їх дотримання, таким чином враховуючи вимогу практики, напрацьованої Європейським судом по відношенню до статті 6(1) Європейської конвенції.

232. Крім того, стаття 219 встановлює формальні строки закінчення досудового розслідування.

233. Втім, статті 294-297 встановлюють підстави та порядок продовження строків завершення досудового розслідування та надають повноваження щодо прийняття відповідного рішення, тобто, контроль за дотриманням розумних строків, прокурорам вищих рівнів, залежно від тривалості продовження строку.

234. Незважаючи на те, що ієрархічна система контролю за дотриманням вимоги щодо розумних строків, може розцінюватись Європейським судом як ефективний засіб, певні

повноваження, як виглядає, не застосовуються Генеральною прокуратурою належним чином.

235. В результаті, лунали пропозиції передати повноваження щодо продовження строку досудового розслідування судовій гілці влади, як це було зроблено з рішенням щодо продовження строку тримання під вартою та деяких інших заходів.

236. *Перед тим як внести такі зміни, доцільно:*

- *провести цільовий аналіз практичного застосування статей 28, 219 та 294-297, з метою встановлення можливості ефективного використання наявних процесуальних засобів, щоб забезпечити дотримання розумних строків досудового розслідування, а також здійсненність досягнення цього за шляхом запровадження відповідних засобів судового захисту; та*
- *розробити показники продуктивності з фокусом на необхідності закінчення кримінального провадження в разі відсутності ознак злочину.*

Г. Глава 26: Оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування [статті 303-313]

237. Незважаючи на те, що положення вказаних статей прямо називають засоби, за допомогою яких потерпілі, заявники можуть оскаржити бездіяльність чи «відмову» вносити заяву про скоєння кримінального правопорушення до Єдиного реєстру, виникали певні труднощі у практичному застосуванні цих положень.

238. Так, відчувається дещо незрозуміла пасивність захисників щодо використання зазначених засобів, вони, натомість, намагаються вирішити ці питання за допомогою скарг за ієрархією всередині прокуратури.

239. Крім того, здається, що слідчі та прокурори використовують на свою користь недостатню обізнаність щодо того, що частина 1 статті 304, однозначно передбачає, що вказані дії чи відмова, а також інші рішення, дії та бездіяльність служб досудового розслідування чи прокурорів можуть бути оскаржені протягом десяти днів. Лунають постійні заяви, що слідчі та/чи прокурори, використовуючи різні приводи, не надають офіційних письмових відповідей щодо відмови вносити заяву про вчинення кримінального правопорушення до Єдиного реєстру. Це означає, що будь-яке рішення не реєструвати інформацію про скоєння злочину не може бути оскаржене за допомогою судових засобів, оскільки десятиденний строк скінчиться ще до того, як буде зрозуміло, що такий період розпочався. Процесу оскарження також заважають «неочікувані» повідомлення чи виклик повісткою стороні захисту чи інших заявників до суду в останній момент, що не дозволяє їм відповідним чином підготуватись, оскільки в

такому випадку неможливо ознайомитися з усіма матеріалами, включаючи документи, підготовлені слідчими та/чи прокурорами.

240. Утім, аналіз положень даної глави показує, що Кодекс надає потерпілим, заявникам та їхнім захисникам чіткі та потенційно ефективні засоби, які можуть та мають бути використані за умови, що вищезазначені особи володіють достатньою інформацією щодо порядку їх використання.
241. Здається, що зацікавлені особи не повністю розуміють той факт, що навіть відмова надати письмове підтвердження про внесення заяви про скоєння злочину до Єдиного реєстру, має розцінюватись як бездіяльність, що може бути оскаржена відповідно до статті 303. Якщо такий засіб захисту правильно та активно використовувати, він може запобігти намаганням не виконувати вимогу щодо автоматичної реєстрації заяв про скоєння кримінального правопорушення¹²⁷.
242. Такий підхід також застосовується до навмисної неправильної кваліфікації зареєстрованих кримінальних правопорушень, що також називають поширеним явищем.
243. Крім того, цей підхід можна також застосовувати до використання статті 303 з метою оскарження інших дій чи бездіяльності слідчих та прокурорів під час досудового розслідування.
244. *Враховуючи вищезазначені обставини, з метою ефективного використання засобів захисту, передбачених Кодексом, необхідно:*
- *підвищити рівень знань положень Кодексу серед громадськості, а також провести цільові тренінги для захисників щодо використання вказаних засобів, а саме їхнього застосування в ситуаціях бездіяльності чи «відмови» вносити в Єдиний реєстр відповідні заяви про вчинення кримінального правопорушення, а також у ситуаціях неправильної кваліфікації злочинів за статтями Кримінального кодексу;*
  - *переглянути підзаконні акти (інструкції) з метою включення до них зобов'язання слідчих/прокурорів надавати заявникам чи потерпілим протягом 24-х годин офіційну письмову відповідь щодо статусу реєстрації їхньої заяви в Єдиному реєстрі;*
  - *перевіряти правильність кваліфікації усіх зареєстрованих заяв про скоєння злочину за допомогою підсиленого ієрархічного контролю; та*
  - *ухвалити рекомендації для суддів, націлені на забезпечення своєчасного повідомлення сторін про всі судові засідання (включаючи згадані у статтях 303-304 Кодексу), надсилання повісток,.*

---

¹²⁷ Див. коментарі до статті 214 у пунктах 175-187 вище.

245. Надходять пропозиції закріпити у частині 1 статті 303 невичерпний перелік, таким чином, щоб усі рішення, дії та бездіяльність слідчих та прокурорів, а не тільки ті, що перераховані у статті, могли бути оскаржені у суді на стадії досудового розслідування.
246. Однак, такі зміни надмірно ускладнили би досудову стадію та суперечили би сутності досудового розслідування як допоміжного процесу, підкріпленого принципом безпосереднього дослідження доказів, передбаченого статтею 23, та іншими відповідними засадами, представленими в Кодексі. Відповідно до цих засад, сторона захисту та інші учасники кримінального провадження уже мають засоби оскарження рішень слідчих та прокурорів на стадії судового розгляду та можуть отримати висновок суду, що їхні права були порушені, і, відповідно, отримати відновлення порушених прав або належний захист від непоправних наслідків порушення таких прав¹²⁸.
247. Органи слідства та прокуратури мають зрозуміти, що у випадку таких порушень або упущень вони наражаються на ризик того, що їхні докази можуть бути визнані недопустимими або на ризик настання інших негативних наслідків.
248. *Утім, враховуючи наявні недоліки роботи слідчих органів та прокуратури, необхідно:*
- *провести цільові тренінги для захисників, суддів та інших правників щодо методів оскарження рішень, дій та бездіяльності слідства та прокуратури, передбачених Кодексом; та*
  - *розробити сталу судову практику щодо роботи зі скаргами на рішення, дії та бездіяльність органів слідства та прокуратури.*

7. РОЗДІЛ IV. СУДОВЕ ПРОВАДЖЕННЯ У ПЕРШІЙ ІНСТАНЦІЇ

249. Питання, що постали щодо цього розділу, стосуються запобіжних заходів під час підготовчих проваджень, частки виправдувальних вироків та судів присяжних.

А. Глава 27: Підготовче провадження [статті 314-317]

250. Єдине питання, що виникло у зв'язку з цією главою, стосується продовження запобіжних заходів на етапі судового провадження, а саме, строку та підстав, що

---

¹²⁸ Європейський суд має значну практику, на яку можна посилається для кращого захисту від таких порушень та помилок на досудовій стадії. Зокрема, така судова практика вказує, що деякі недоліки досудової стадії може мати істотний негативний вплив на становище сторони захисту та завадити такій стороні скористатися засобами правового захисту під час суду, таким чином ставлячи під сумнів справедливість усього судового процесу; див., наприклад, справу *Павленко проти Росії*, № 42371/02, 1 квітня 2010 року, пункт 119.

використовуються по відношенню до обрання запобіжного заходу, а також ролі судді у прийнятті таких рішень.

251. Відповідно до частини 3 статті 315 Кодексу, під час підготовчого судового засідання суд за клопотанням учасників судового провадження має право обрати, змінити чи скасувати заходи забезпечення кримінального провадження, в тому числі запобіжний захід, обраний щодо обвинуваченого. За відсутності зазначених клопотань сторін кримінального провадження застосування заходів забезпечення кримінального провадження, обраних під час досудового розслідування, вважається продовженим.

252. Однак, на практиці відсутні клопотання щодо обрання, зміни чи скасування запобіжного заходу, тому запобіжний захід, обраний під час досудового розслідування, автоматично продовжує свою дію на етапі підготовчого провадження¹²⁹.

253. Відповідно, Центр політико-правових реформ висунув пропозицію щодо вилучення зі статті 315 формулювання про автоматичне продовження дії запобіжного заходу¹³⁰. Це було б доцільно, оскільки автоматичне продовження означає, що суд не розглядав необхідність такого продовження і, таким чином, воно не відповідає вимогам статті 5(3) Європейської конвенції.

254. *Враховуючи такі обставини, необхідно:*

- *замінити положення частини 3 статті 315 з автоматичного продовження дії запобіжних заходів на вимогу до суду, що розглядає справу, визначити за власною ініціативою, чи застосування запобіжних заходів продовжує бути виправданим.*

255. Одним з питань, піднятих на зустрічах, є «стандартизація (на законодавчому рівні) судового контролю тримання під арештом обвинуваченого під час підготовчих проваджень. Необхідність уточнити певні положення щодо підготовчого судового засідання»¹³¹.

256. Будь-яке рішення щодо обрання, зміни чи скасування запобіжного заходу в ході підготовчого засідання або на стадії судового розгляду приймає суд, а не слідчий суддя, що має такі повноваження лише на етапі досудового розслідування. Така роль судів викликала багато запитань щодо можливої упередженості таких судів; чи означає це, що суд першої інстанції може скомпрометувати себе, якщо обере або призначить запобіжний захід, особливо, якщо він буде стосуватись тримання під вартою?

---

¹²⁹ Заступник Генерального прокурора, на зустрічі у Генеральній прокуратурі, що відбулась 24 червня 2014 року. Також демонструє допущення, що строк дії запобіжного заходу продовжується після передачі справи від слідчого судді до суду першої інстанції, що не завжди відповідає дійсності; див. пункти 165-168 вище.

¹³⁰ *Порівняльна таблиця проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» (щодо гармонізації системи кримінальної юстиції відповідно до європейських стандартів)*, (2014 рік).

¹³¹ Зустріч у Міністерстві юстиції 24 червня 2014 року.

257. Загалом, суд вважається неупередженим, якщо немає доказів протилежного. Сам факт того, що суддя у суді першої інстанції чи суддя апеляційного суду виніс рішення у цій справі до стадії судового розгляду, включаючи рішення про тримання під вартою, не може саме по собі бути підтвердженням того, що такий суддя є упередженим. Певні обставини такої справи можуть забезпечити прийняття іншого рішення. Наприклад, суддя або суд заявив, що існує «підтверджена підозра», що обвинувачений вчинив кримінальне правопорушення, в якому його звинувачують¹³². Це питання можна вирішити шляхом розвитку внутрішньої дисципліни суддів, а також за допомогою клопотань щодо упередженості судді. Це не є питанням, якому необхідно приділяти окрему увагу в Кодексі.
258. Однак, відчувається, що повноваження з підготовки справи до судового розгляду, закріплені у статті 315, використовують недостатньо, і підготовче засідання може зводитись до питання застосування запобіжних заходів¹³³.
259. *Тому, необхідно*
- *надати рекомендацію щодо якнайповнішого використання повноважень, наданих статтею 315, щоб не залишати зайвих питань на стадію судового розгляду.*

В. Глава 28: Судовий розгляд [статті 318-368]

260. Щодо цієї глави питань, які потребували б спеціального розгляду, не постало.

С. Глава 29: Судові рішення [статті 369-380]

261. Єдине питання, що виникає у зв'язку з цією главою, стосується частки виправдувальних вироків після запровадження нового Кодексу.
262. Історично так склалось, що частка виправдувальних вироків в Україні значно менша у порівнянні з тими країнами, на які вона хоче рівнятись¹³⁴.
263. Очікувалось, що введення в дію нового Кодексу приведе до зростання частки виправдувальних вироків, що, у свою чергу, сприятиме підвищенню довіри до судової системи. Втім, незважаючи на незначну позитивну динаміку у цьому питанні, зростання

---

¹³² Див., наприклад, рішення Європейського суду у справі *Хаушильд проти Данії*, № 10486/83, 24 травня 1989 року, у пунктах 50-52, у якому визнається порушення статті 6(1) щодо формулювання «підтверженої підозри», яке використовувалось судом, щоб виправдати тримання особи під вартою, та було пояснено таким чином, що суддя має бути переконаний, що існує «високий ступінь визначеності» щодо питання винуватості. Тобто, різниця між питанням, що має вирішити суддя, коли застосовує таке формулювання, та питанням, яке він би вирішив під час вироку суду, була майже непомітною.

¹³³ Фокус-група з суддями 16 липня 2014 року.

¹³⁴ Напр., у Франції частка виправдувальних вироків складає 4.1%, а у Німеччині - 7.7%; див. М. Бейсінгер та С. Коткін (за редакцією), *Історична спадщина комунізму у Росії та Східній Європі*, (2014 рік), с. 174.

кількості виправдувальних вироків не відбувається так швидко та показово, як очікувалось.

264. Так, згідно зі статистикою Єдиного реєстру, загальна частка виправдувальних вироків в Україні становила 0.09% у 2013 році та 1.6% за період з січня по травень 2014 року.

265. Крім того, згідно з інформацією, наданою Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних та кримінальних справ, 110 обвинуваченим був винесений виправдувальний вирок у судах першої інстанції за період з 19 листопада 2012 року по 1 жовтня 2013 року. Серед них 20 обвинувачених були виправдані через відсутність доказів можливого скоєння злочину, 32 – через відсутність доказів, що можливий злочин був скоєний саме цими обвинуваченими, 33 обвинувачених були виправдані на підставі того, що немає доказів, що дії, вчинені такими особами, є злочинними, 3 обвинувачених були виправдані на підставі відсутності події кримінального правопорушення, відповідно до пункту 1 частини 1 статті 284, а 22 обвинувачених були виправдані на підставі відсутності складу кримінального правопорушення, відповідно до пункту 2 частини 1 статті 284¹³⁵.

266. Такі дані підтверджуються статистикою виправдувальних вироків по країні, що надана Генеральною прокуратурою України, а саме:

грудень 2012 року - березень 2013 року	- 0
квітень 2013 року	- 3
травень 2013 року	- 3
червень 2013 року	- 7
липень 2013 року	- 2
серпень 2013 року	- 9
вересень 2013 року	- 8 ¹³⁶ .

267. Також було надано певні пояснення щодо низької частки виправдувальних вироків.

268. На думку деяких суддів, низькі показники виправдувальних вироків пояснює брак справжньої змагальності сторін у залі суду та небажання багатьох суддів змінювати практику ведення судових засідань та застосовувати на практиці вимоги нового Кодексу¹³⁷.

269. Іншою причиною, також на думку суддів, є брак справжньої рівності сторін, а лише сильна сторона обвинувачення та слабка сторона захисту. На думку суддів, не всі захисники мають достатній рівень професійних знань та здібностей, їхні клопотання

¹³⁵ Аналіз судової статистики станом на 1 жовтня 2013 року, підготовлений Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних та кримінальних справ.

¹³⁶ Застосування нового Кримінального процесуального кодексу України, дані станом на 15 жовтня 2013 року, підготовлені Генеральною прокуратурою України, Київ, жовтень 2013 року.

¹³⁷ Фокус-група 15 липня 2014 року.

іноді подаються неправильно або є невідповідними. Крім того, вважають, що прокурори можуть використовувати на свою користь недостатній рівень знань захисників, адже останні рідко оскаржують законність та допустимість доказів, представлених у суді на підставі того, яким чином вони були отримані. На думку суддів, суд навряд чи може допомогти тим захисникам, які неналежним чином виконують свої обов'язки.

270. Крім того, судді згадували про те, що багато обвинувачених визнають свою провину та укладають зі стороною обвинувачення угоди, по відношенню до яких роль судді обмежена. Така ситуація також впливає на низькі показники виправдувальних вироків.

271. З іншого боку, прокурори виправдовують «явно» низьку частку виправдувальних вироків тим, що у багатьох справах не було власне обвинувальних вироків, тому цей показник буде значно вищим, якщо не враховувати вироків на підставі угод¹³⁸. Втім, хоча виключення вироків на підставі угод і підвищить частку виправдувальних вироків у справах, де відбувся повний судовий розгляд, такі аргументи не видаються переконливими, адже угоди про визнання винуватості включають це визнання і тому мають бути враховані у загальній кількості обвинувальних вироків.

272. Положення Кодексу щодо виправдувальних вироків не відрізняються від подібних положень інших країн, але результати застосування таких положень відрізняються.

273. Утім, нинішня ситуація не дає підстав змінювати Кодекс. Як було зазначено вище, формулювання українського законодавства не має значних відмінностей відрізняється від того, що діє в інших країнах, де частка виправдувальних вироків вища. Причини, наведені суддями, підтверджують загальну картину правової системи, учасники якої досі не прийняли основних ідей, на яких ґрунтуються європейські стандарти, та потребують підвищення свого рівня кваліфікації, а також рівня системи, в якій досі домінують старі організаційні ролі.

274. *З метою підтримки позитивної динаміки розвитку, запровадженої новим Кодексом, необхідно:*

- *прискорити процес проведення організаційних реформ;*
- *розробити показники продуктивності роботи прокурорів з урахуванням введеної статтею 43 нового Закону України "Про прокуратуру" заборони на дисциплінарне провадження проти відповідного прокурора у зв'язку з винесенням виправдувального вироку; та*
- *розвинути програму зміцнення потенціалу всіх учасників системи кримінальної юстиції.*

---

¹³⁸ У тому ж джерелі.

D. Глава 30. Особливі порядки провадження в суді першої інстанції [статті 381-391]

275. Щодо цієї глави питань, які потребували б спеціального розгляду, не постало. Проте, судді, щонайменше, підтримують ідею розширення використання судів присяжних. У той же час, було зазначено, що положення, які регулюють їхню діяльність, недостатньо чіткі та повні.

276. *З огляду на обмежений досвід застосування судів присяжних, необхідно:*

- *відкласти будь-які зміни щодо наявності суду присяжних та методів його організації до того моменту, як буде напрацьовано та проаналізовано значнішу практику застосування такої форми правосуддя.*

8. РОЗДІЛ V. СУДОВЕ ПРОВАДЖЕННЯ З ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ

277. Лише одне питання постало у зв'язку з цим розділом.

A. Глава 31: Провадження в суді апеляційної інстанції [статті 392-423]

278. Існує проблема з оскарженням вироків, особливо в апеляційному суді, у справах, де засуджений був представлений захисником, що надає безоплатну правову допомогу, і на цій стадії захисник міг уже припинити представництво, вирішивши, що виконання ним своїх обов'язків закінчилось на рішенні суду першої інстанції. Така ж ситуація спостерігається у справах, де обвинувачений не визнав себе винуватим і самостійно звертається до апеляційного суду. Хоча така проблема і може призвести до порушення статті 6 Європейської конвенції, зміни необхідно вносити не у положення Кодексу, а в документи, що регулюють надання правової допомоги.

B. Глава 32: Провадження в суді касаційної інстанції [статті 424-443], глава 33: Провадження у Верховному Суді України [статті 444-458] та глава 34: Провадження за нововиявленими обставинами [статті 459-467]

279. Щодо цих глав питань, які потребували б спеціального розгляду, не постало..

9. РОЗДІЛ VI. ОСОБЛИВІ ПОРЯДКИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

280. Питання, що постали у зв'язку з цим розділом, стосуються угоди про визнання винуватості та угоди про примирення між потерпілим та обвинуваченим чи підозрюваним, а також участь у провадженнях недієздатних обвинувачених.

А. Глава 35: Кримінальне провадження на підставі угод [статті 468-476]

281. У даній главі представлена спрощена процедура роботи зі справами, де передбачено укладання угоди про примирення між потерпілим та обвинуваченим чи угоди про визнання винуватості між прокурором та обвинуваченим. Під час підготовчого засідання за участі усіх зацікавлених сторін суд несе відповідальність за забезпечення добровільного підписання будь-якої з таких угод і їх відповідності всім необхідним вимогам. Якщо усі зазначені вимоги виконані, суд може винести відповідне рішення, ґрунтуючись на такій угоді.

282. Відсоток справ, у яких підписують угоди, збільшується з часу набуття чинності нового Кодексу, хоча існують певні розбіжності щодо точних показників. Так, за даними Генеральної прокуратури, за період з листопада по грудень 2012 року 5% справ були вирішені через підписання угоди, а загальний відсоток за увесь 2013 рік та за період з січня по травень 2014 року складає 16% та 20%, відповідно¹³⁹. Проте заступник Голови Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ вважає, що у 2013 році 35% вироків винесено згідно з угодами (як угодами про визнання винуватості, так і угодами про примирення сторін)¹⁴⁰, а Міністр внутрішніх справ вважає, що в одній з кожних шести справ, переданих до суду, підписано угоду¹⁴¹.

283. На думку Вищого спеціалізованого суду, схема працює правильно та допомагає скоротити час на розгляд апеляційних скарг, а також їхню кількість. Зазначається, що більшість угод про примирення сторони, як знайомі між собою до злочину, так і незнайомі, укладала у справах про крадіжку з виплатою відшкодування, а більшість угод про визнання винуватості підписувалось стосовно справ щодо вживання наркотиків (тобто, їхнього вживання та зберігання, але не збуту)¹⁴².

284. Однак, хоча прокурори скаржаться на те, що вони не можуть подавати апеляційну скаргу на вирок за угодами¹⁴³, Вищий спеціалізований суд зазначив, що сторона

---

¹³⁹ Інформація подана Віталієм Каськом, заступником Генерального прокурора, на зустрічі експертної групи з представниками Генеральної прокуратури 24 червня 2014 року.

¹⁴⁰ Інформація надана Станіславом Кравченком, заступником Голови суду, 26 червня 2014 року.

¹⁴¹ Зустріч із заступником Міністра внутрішніх справ, 24 червня 2014 року.

¹⁴² Зустріч із Станіславом Кравченком, заступником Голови суду, 26 червня 2014 року.

¹⁴³ Фокус-група 15 липня 2014 року.

обвинувачення іноді намагається оскаржувати вироки суду, винесені на підставі вищезазначених угод¹⁴⁴.

285. «Покращення процесуальних аспектів, пов'язаних з кримінальним провадженням на підставі угод» є одним з питань, на значення яких для оцінки необхідності внесення змін до Кодексу вказало Міністерство юстиції¹⁴⁵.

286. Утім, враховуючи отриману інформацію, немає підстав для зміни положень Кодексу у частині, що стосується вимог до укладання угод про визнання винуватості чи угод про примирення сторін. Незважаючи на це, брак вимоги обов'язкової присутності захисника під час ініціювання угоди про визнання винуватості може означати недостатність захисту від тиску на осіб, що укладають такі угоди, та, відповідно, ризик порушень Статті 6(1) Європейської конвенції¹⁴⁶. Однак видається, що цей момент було належним чином виправлено змінами до Кодексу, прийнятими 12 лютого 2015 року.

В. Глава 39: Кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру [статті 503-516]

287. Щодо змісту чи застосування положень цієї глави, в принципі, не виникло зауважень.

288. Проте, Гельсінська спілка таки звернула увагу на одне кримінальне провадження, що стосувалось недієздатного обвинуваченого, якого, зрештою, засудили до примусового медичного лікування у психіатричній лікарні, але якому не було дозволено, без оцінки судом його ситуації, взяти участь у судовому засіданні щодо

---

¹⁴⁴ Зустріч 26 червня 2014 року.

¹⁴⁵ Інформація від Міністра юстиції 24 червня 2014 року.

¹⁴⁶ Європейський суд наголосив на значенні правової допомоги у рішенні в справі *Нацелішвілі і Тоголідзе проти Грузії*, № 9043/05, 29 квітня 2014 року, вирішивши, що угоду про визнання винності супроводжували гарантії, достатні для запобігання порушенням статті 6(1) Європейської конвенції: "93. У зв'язку з цим Суд насамперед має зазначити, що сам перший заявник попросив орган обвинувачення про укладення угоди про визнання винуватості. Іншими словами, ініціатива виходила від нього особисто, та, як видно з матеріалів справи, не можна сказати, що на таку ініціативу вплинула сторона обвинувачення; перший заявник недвозначно висловив бажання відшкодувати шкоду, завдану Державі (див. пункти 14, 18, 22 та 27 вище). Йому був наданий доступ до матеріалів кримінальної справи уже 1 серпня 2014 року (див. пункт 21 вище). Суд також має зауважити, що першого заявника належним чином представляли двоє кваліфікованих адвокатів, обраних ним особисто (порівн. Ермі проти Італії, цитовану вище, пункт 79). Один із них зустрічався з заявником на самому початку кримінального провадження, представляючи його на першому допиті 17 березня 2004 року (див. пункти 15 і 16). Наявність цих двох адвокатів забезпечила отримання заявником правових консультацій під час переговорів зі стороною обвинувачення щодо укладення угоди; один із них також представляв першого заявника під час судового розгляду угоди. Важливим також є той факт, що суддя Миського суду Кутаїсі, що розглядав законність угоди про визнання винуватості на засіданні 10 вересня 2004 року, ставив першому заявникові та його адвокату питання, щодо того, чи зазнав перший заявник будь-якого тиску під час переговорів із прокурором. Суд має зазначити, що перший заявник кілька разів, як перед органом обвинувачення, так і перед суддею, чітко підтвердив повне розуміння змісту угоди, що йому роз'яснили його процесуальні права та правові наслідки угоди, а також те, що його рішення щодо укладення угоди не було прийнято під жодним примусом чи неправдивими обіцянками (див. пункти 27, 28 та 31 вище)".

справи проти нього, і він не мав змоги поставити запитання свідкам. Окрім того, його клопотання щодо оскарження вироку було відхилено без його присутності у суді¹⁴⁷.

289. Такий випадок трапився незважаючи на умову частини 1 статті 512, що участь особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру, може мати місце, «якщо цьому не перешкоджає характер розладу психічної діяльності чи її психічного захворювання».

290. Те, що питання присутності такої особи згідно з частиною 2 статті 506 та частиною 1 статті 512 залежить від розсуду суду, не порушує права на захист за статтею 6(3)(с) Європейської конвенції, оскільки, згідно зі статтею 507, участь захисника у такому кримінальному провадженні є обов'язковою. Втім, такий розсуд не повинен обмежувати особу у використанні права на захист, особливо, щодо викладення її версії перебігу подій.

291. *Таким чином, необхідно:*

- *провести тренінг для суддів щодо вирішення питання за частиною 2 статті 506 та частиною 1 статті 512, а також розробити рекомендації щодо правильного застосування зазначених положень.*

10. РОЗДІЛ VII. ВІДНОВЛЕННЯ ВТРАЧЕНИХ МАТЕРІАЛІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ VIII. ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ, РОЗДІЛ IX. МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ, РОЗДІЛ X. ЗАКЛЮЧНІ ПОЛОЖЕННЯ ТА РОЗДІЛ XI. ПЕРЕХІДНІ ПОЛОЖЕННЯ [статті 524-540]

292. Щодо цих розділів питань, які потребували б спеціального розгляду, не постало.

11. РЕКОМЕНДАЦІЇ

За результатами дослідження, проведеного в процесі підготовки цього звіту, сформульовано низку рекомендацій. У деяких випадках вони перетинаються та пропонують різні способи розв'язання визначених проблем.

Зміни до Кодексу

---

¹⁴⁷Зустріч з представниками громадських організацій, 24 червня 2014 року.

293. Рекомендується внести поправки до Кодексу щодо таких положень:

- розширити повноваження слідчого судді за статтею 197 щодо продовження строку тримання під вартою як запобіжного заходу, якщо це виправдано на момент передачі справи до суду, з дотриманням процедури, передбаченої для прийняття такого рішення; та
- замінити положення частини 3 статті 315 з автоматичного продовження дії запобіжних заходів на вимогу до суду, що розглядає справу, визначати за власною ініціативою, чи застосування запобіжних заходів продовжує бути виправданим; та
- включити вимогу надавати копію протоколу обшуку, разом з занесеними заявами та зауваженнями, особі, яка володіє житлом чи іншим володінням, чи іншим відповідним особам.

294. Зміни до Кодексу не повинні привести до значного перерозподілу повноважень та функцій між основними учасниками процесу на користь слідчих органів.

295. Крім того, будь-які зміни щодо наявності суду присяжних та методів його організації мають бути відкладені до того, як буде напрацьовано та проаналізовано практичний досвід застосування такої форми правосуддя.

296. До Кодексу вже було внесено низку змін, включно з запровадженням можливості здійснення кримінального провадження за відсутності підозрюваного або обвинуваченого (*in absentia*), превентивного затримання та заборону застосування запобіжних заходів, крім тримання під вартою, до осіб, підозрюваних чи обвинувачених у певних злочинах¹⁴⁸. Деякі з зазначених змін, зокрема, превентивне затримання та обмеження запобіжних заходів у відповідних випадках триманням під вартою можуть спричинити порушення прав, гарантованих Європейською конвенцією, а отже, очевидно, мали б бути переглянуті таким чином, щоб запобігти порушенням.

Заходи організаційного характеру

297. Необхідно вжити такі заходи організаційного характеру:

- провести повний функціональний аналіз слідчих та оперативних структур Міністерства внутрішніх справ та інших правоохоронних та слідчих органів, які беруть участь у досудовому розслідуванні; визначити відповідну модель розподілу завдань та взаємодії між такими органами згідно з концепцією

---

¹⁴⁸ Включення нової частини 5 до статті 176 та зміна частини 1 статті 183 закріпили, що запобіжні заходи крім тримання під вартою не можуть бути застосовані до осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109-114-1, 258-258-5, 260, 261 Кримінального кодексу України.

досудового розслідування, передбаченою новим Кодексом, з відповідними кількісними та якісними змінами штату;

- провести відповідний аналіз функцій прокуратури; визначити відповідну модель розподілу повноважень з подальшою зміною штату, що відповідатиме робочому навантаженню, необхідному для належного виконання функції процесуального керівництва, передбаченої у Кодексі;
- повністю змінити використовувані показники продуктивності роботи та цільові показники та запровадити відповідну систему управління ефективністю для слідчих та прокурорів.
- постійно підтримувати відповідний рівень ресурсного забезпечення та інші форми сприяння Центрам безоплатної правової допомоги.

Практичні заходи для полегшення впровадження Кодексу.

298. Необхідні такі практичні заходи:

- запровадження електронної бази даних обробки справ та інших сучасних методів роботи;
- приділення особливої уваги участі захисників у процесуальних діях відповідно до статті 53 Кодексу, згідно з відповідними стандартами якості та їхнім застосуванням у Системі безоплатної правової допомоги;
- посилення судового контролю за наданням тимчасового доступу до речей та документів (інших подібних заходів) чи обшуку;
- посилення судового контролю за негласними та іншими подібними слідчими діями;
- усунення практичних труднощів у отриманні доступу до правової допомоги, а також обладнання відповідних приміщень для проведення конфіденційних розмов між підозрюваним, обвинуваченим та його захисником у всіх місцях тримання під вартою;
- використання частини 2 статті 89, щоб знаходити недопустимі докази на початку або під час судового розгляду, не чекаючи його завершальної стадії, у випадках, коли визнання доказів допустимим явно буде порушенням Кодексу;
- перевірка правильності кваліфікації всіх зареєстрованих заяв про скоєння злочину за допомогою підсиленого ієрархічного контролю;
- впровадження постійного зовнішнього моніторингу інформації, що надається родичам затриманих та центрам надання безоплатної правової допомоги представниками правоохоронних органів та слідчими, а також впровадження контролю за діяльністю особи, відповідальної за перебування затриманих; та
- розробка статистичних таблиць з урахуванням змін у підходах відповідно до нового Кодексу.

Питання, що потребують додаткового вивчення чи дослідження

299. Необхідно дослідити та перевірити таке:

- практику використання статті 206, приділяючи особливу увагу обсягам та методам розгляду порушених питань, взаємозв'язку між цією статтею та стандартними процедурами щодо осіб, підозрюваних у вчиненні порушень прав людини, а також особливостям винесених ухвал та мірі їх виконання;
- заходи, що не дозволяють захисту мати доступ до ухвал суду щодо проведення негласних слідчих дій, а також пропорційність обмеження доступу до записів, матеріалів та документів негласних слідчих дій, а також взяти до уваги передовий досвід запровадження таких положень в інших країнах;
- інструкції та підзаконні акти – з метою скасування положень, які суперечать статті 214, а також з метою зміцнення принципу негайного початку досудового розслідування, передбаченого цією статтею; може включати перегляд підзаконних актів (інструкцій) для зобов'язання слідчих/прокурорів надавати заявникам чи потерпілим протягом 24-х годин офіційну письмову відповідь щодо статусу реєстрації їхньої заяви в Єдиному реєстрі;
- відповідність Конституції України розширення повноважень із затримання без рішення суду;
- практику застосування повідомлень про підозру, включаючи обставини, коли, відповідно до Кодексу, ненадання повідомлення підозрюваному щодо його дійсного статусу не може бути обґрунтоване інтересами розкриття злочинів та знаходження злочинців, а також можливі способи забезпечення вчасного повідомлення про підозру; нинішню практику щодо додаткових способів, включаючи їхні технічні аспекти, вручення повідомлення про підозру особам, які переховуються від органів досудового розслідування чи суду;
- практику використання негласних та інших схожих слідчих дій, включаючи повідомлення осіб, по відношенню до яких проводились негласні слідчі (розшукові) дії; та
- застосування статей 28, 219 та 294-297, приділяючи увагу встановленню можливості ефективно використовувати наявні засоби кримінального переслідування, щоб забезпечити дотримання вимоги щодо розумних строків проведення досудового розслідування, а також здійсненність забезпечення цієї вимоги через запровадження відповідних засобів судового захисту.

Надання вказівок та інструкцій

300. Необхідно ухвалити та розповсюдити змістовні рекомендації щодо впровадження положень нового Кодексу, які будуть базуватись на вимогах Європейської Конвенції та практиці Європейського суду, особливо щодо:

- ситуацій, коли суди не можуть «здійснювати правосуддя» в контексті направлення провадження з одного суду до іншого;
- проведення слідчих дій оперативними підрозділами; різниці між оперативним розшуком та слідчими (особливо, негласними) діями;
- залучення захисника для проведення окремої процесуальної дії для слідчих органів та прокуратури;
- ризику неякісного розслідування, на який наражаються слідчі та прокурор, відмовляючи в задоволенні клопотання захисту про проведення слідчих чи негласних слідчих дій; норм, пов'язаних із задоволенням таких клопотань сторони захисту;
- різниці між тимчасовим доступом до речей та документів (іншими подібними заходами) та обшуками, та потенційним порушенням права на повагу до житла, сімейного життя та інших прав на невтручання у приватне життя, в разі безпідставного посилення на порушення таких прав;
- значення фрази «безпосередньо після» у статті 207;
- правильного підходу до відображення часу затримання;
- правильного підходу до надання своєчасної та відповідної інформації щодо права на захист;
- правильного підходу до своєчасного повідомлення членів сім'ї, інших родичів та Центрів надання безоплатної правової допомоги про затримання особи;
- підбору «осіб, відповідальних за перебування затриманих» з урахуванням їхніх важливих обов'язків;
- дотримання вимог та гарантій під час проведення негласних слідчих дій та інших слідчих дій, пов'язаних із втручанням, та щодо того, що такі дії можуть порушити право на повагу до особистого та сімейного життя та житла та інші права на невтручання у приватне життя;
- своєчасного повідомлення та виклику за повісткою сторін на всі судові засідання, включаючи ті, що проводяться відповідно до статей 303-304 Кодексу;
- якомога ефективнішого використання повноважень, передбачених статтею 315, з метою запобігання непотрібному відкладенню питань на стадію судового розгляду; та
- додаткових способів, включаючи їхні технічні аспекти, вручення повідомлення про підозру особам, які переховуються від органів досудового розслідування та/або суду.

Напрацювання сталої судової практики

301. Крім того, стала судова та адміністративна практика має бути розвинена по відношенню до таких аспектів:

- методи проведення ревізій та перевірок, використання їхніх результатів, включаючи використання їх як доказів у кримінальних провадженнях – доки відповідні положення залишаються чинними¹⁴⁹;
- питання, пов'язані із застосуванням статті 53;
- підробка статусу свідка у випадку осіб, які насправді є підозрюваними;
- неприпустимість зловживань щодо оперативно-розшукової діяльності;
- дотримання принципу пропорційності для використання обшуку та необхідність використання інших методів, передбачених Кодексом, які не настільки порушують право на невтручання у приватне життя;
- неприпустимість затримок у відображенні часу затримання, а також чітке дотримання положення про 60 годин, протягом яких затримана особа має постати перед судом;
- недопустимість доказів, якщо вони були отримані без відповідного інформування родичів та Центрів надання безоплатної правової допомоги, що означало, що затриманий не мав доступу до правової допомоги;
- застосування запобіжних засобів;
- використання статті 206;
- оскарження рішень про відмову надати матеріали досудового розслідування, експертиз та інших подібних обмежень права на захист;
- дотримання вимог під час проведення обшуку, особливо вимог щодо складання протоколу та застосування відповідних повноважень;
- дотримання принципу пропорційності у веденні негласних та інших схожих слідчих дій;
- дотримання вимог та гарантій щодо вручення повідомлення про підозру; критерії, за якими вручення повідомлення про підозру може чи не може бути відкладено; та
- оскарження рішень, дій та бездіяльності органів слідства та прокуратури.

Цільові заходи зі зміцнення потенціалу

302. Крім того, необхідно докласти зусиль для зміцнення потенціалу осіб, відповідальних за впровадження Кодексу, утворення сприятливого середовища для належних світоглядних змін – зокрема, в таких напрямках:

- залучення захисника для проведення окремої процесуальної дії;
- функції «особи, відповідальної за перебування затриманих»;
- використання статті 206;
- проведення цільових тренінгів щодо роботи з заявами про скоєння злочинів та початку досудового розслідування;

¹⁴⁹ Положення щодо ревізій та перевірок підлягають виключенню за Законом України «Про прокуратуру», який, як очікується, набере чинності у липні 2015 року.

- розробка методів та процесуальної тактики оскарження рішень про відмову надати матеріали досудового розслідування, експертизи та інших подібних порушень права на захист;
- дотримання вимог та гарантій щодо вручення повідомлення про підозру;
- методи оскарження рішень, дій та бездіяльності органів слідства та прокуратури, передбачених Кодексом; та
- використання дискреційних повноважень, передбачених частиною 2 статті 506 та частиною 1 статті 512, а також розробка рекомендацій щодо правильного застосування зазначених положень.

Посилення ролі захисників

303. Крім того, адвокатам, що виступають у ролі захисників, необхідно активніше:

- залучати гарантії та процесуальні засоби проти застосування процесуальних дій до фактичних підозрюваних, що мають статус свідків;
- подавати скарги у випадках, коли положення про оперативний розшук використовуються замість положень Кодексу в межах кримінальних проваджень;
- оскаржувати відмови у задоволенні клопотань про проведення слідчих чи негласних слідчих дій;
- подавати скарги на порушення, пов'язані з проведенням обшуку замість отримання тимчасового доступу до речей та документів та проведення інших, пов'язаних із цим, заходів, щоб забезпечити кримінальне провадження та мати можливість використовувати засоби захисту прав, передбачених статтею 8 Європейської конвенції;
- використовувати методи оскарження помилок та порушень, що трапляються під час проведення обшуку або інших схожих слідчих дій;
- оскаржувати порушення, пов'язані з проведенням негласних чи схожих слідчих дій та використовувати відповідні засоби захисту права людини на повагу до особистого та сімейного життя і житла, а також інші права щодо недоторканності приватного життя;
- оскаржувати невиправдані затримки в повідомленні осіб про підозру, що призвело до серйозного порушення вимог щодо справедливого судочинства; та
- посилатись та використовувати статтю 303 у разі можливого порушення прав людини на етапі досудового розслідування.

Підвищення обізнаності громадськості

304. Крім того, необхідно підвищити рівень обізнаності громадськості щодо запроваджених у новому Кодексі змін, передбачених ним прав та обов'язків, зокрема, щодо:

- використання відповідних засобів захисту в ситуаціях бездіяльності чи «відмови» вносити в Єдиний реєстр відповідної інформації про вчинення кримінального правопорушення, а також у ситуаціях неправильної кваліфікації злочинів за статтями Кримінального кодексу; та
- права на отримання правової допомоги.

Покращення дотичного законодавства та впровадження відповідних реформ

305. На додачу до необхідності уточнення, що слідчі матеріали, зібрані відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», можуть бути прийняті як докази лише за умови дотримання відповідних вимог Кодексу під час збирання таких доказів, потрібний загальний перегляд законодавства, що регулює оперативно-розшукову діяльність, з метою забезпечення повної узгодженості з Кодексом.

306. Нарешті, з метою впровадження нового Кодексу необхідні деякі інші законодавчі та адміністративні зміни, а саме:

- ефективне введення в дію Закону України «Про прокуратуру» та відповідне реформування прокуратури, що враховуватиме головні аспекти та принципи концепції процесуального керівництва прокуратури під час досудового розслідування;
- прийняття закону про Державне бюро розслідувань і передачу цьому органу функцій розслідування, які зараз виконує прокуратура;
- створення відповідної правової та організаційної бази для розслідування порушень прав людини всередині системи кримінальної юстиції; та
- відповідної зміни матеріального кримінального права для запровадження поняття кримінального проступку і прийняття закону про кримінальні проступки.

12. ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

307. У положеннях Кодексу відсутні системні недоліки чи вади, які заважали би його успішному впровадженню загалом або правильному застосуванню його окремих норм.

308. На даному етапі видається, що єдине положення, в яке необхідно терміново внести зміни, стосується рішення суду щодо застосування тримання під вартою як запобіжного заходу, якщо відповідальність за таку кримінальну справу передана від слідчого судді до суду першої інстанції. Хоча це видається прогалиною в законодавстві, той факт, що не було оцінено це потенційне порушення статті 5(1) Європейської конвенції, лише

підкреслює, скільки інформації ще треба опрацювати, щоб належним чином впровадити це та інші положення Європейської конвенції, на яких базується і сам новий Кодекс.

309. Деякі із вказаних проблем, що виникають стосовно Кодексу, пов'язані з його неправильним розумінням або хибним бажанням повернутися до підходів попереднього Кримінально-процесуального кодексу.
310. Незважаючи на можливу необхідність подальшого перегляду деяких положень Кодексу, важливо, щоб такий перегляд не був фрагментарним і не суперечив засадам Кодексу та вимогам Європейської конвенції. Будь-які подальші зміни мають бути структурованими та базуватись на практиці застосування чинних положень, які підлягали аналізу, виходячи зі скарг на них.
311. Утім, безперечно існують труднощі та недоліки впровадження нового Кодексу, які є наслідком того, що не були проведені необхідні інституційні та організаційні зміни.
312. В той же час, ефективному впровадженню Кодексу сприятиме прийняття відповідних вказівок так рекомендацій і розвиток судової практики, що спиратиметься на питання, поставлені у конкретних справах та вимогах Європейської конвенції, розвинених практикою Європейського суду.
313. Також існує потреба у проведенні постійних та більш цільових тренінгів для всіх учасників системи кримінальної юстиції, а також у запровадженні необхідних реформ, що доповнять вимоги Кодексу.
314. Запровадження та діяльність системи безоплатної правової допомоги підтверджує можливість істотних змін. Однак, завдання щодо повного впровадження нового Кодексу можна буде вважати виконаним лише тоді, коли усі учасники системи кримінальної юстиції визнають, що його положення вимагають значної зміни світогляду і що дотримання високих стандартів у сфері прав людини під час переслідування правопорушників не тільки знайде підтримку в суспільстві, а й зробить сам процес більш ефективним, оскільки ризик винесення незаконних вироків буде зменшено.
315. Положення нового Кодексу пропонують ефективні інструменти модернізації системи кримінальної юстиції, однак можливості, які відкривають ці положення, ще не використовують у повній мірі.